

אור שלמה

בין גדולי עולם

הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל
רבה של ארץ ישראל

והגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל
ראש ישיבת קול-תורה

ליקט וערך: עמיחי כנרתי

יוצא לאור לרגל כ' אדר א' תשס"ה
עשר שנים לפטירת הגרש"ז אויערבך זצ"ל

זכרון עולם
לסבנו האהוב
ר' יוסף פיינטוך ז"ל

נולד בהונגריה. בשנות השואה האיומה נזהר במסירות לא לגעל פיו במאכלות אסורות. זכה לעסוק בישוב הארץ וליהנות מיגיע כפיו. דאג לחיים יהודים במושב חניאל. הקים בית-כנסת, פעל למינוי שוחט וזיכה את המושב כולו באכילת בשר כשר, ועוד. בערוב ימיו עלה לירושלים, שם מצא את מקומו בבית-כנסת בשמיעת שיעורים, גבאות וסידור בית-הכנסת. הקים משפחה לתפארת, עם רעייתו סבתא שרי תבלט"א. נלב"ע ל' שבט התשס"ה.

ולזכר הוריו:
מרדכי שלמה בן אברהם דוד הי"ד שיינדל בת שמחה הי"ד

ולזכר אחיו:
יעקב אריה, רייזל, יצחק, ישראל, פרדל, מיכאל, משה, ואשר זליג

יהי זכרם ברוך

אני מאמין באמונה שלימה שתהיה תחית המתים בעת שיעלה הרצון
מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים

ניתן להשיג את החוברת אצל

משפחת כנרתי

משפחת האיתן

רח' הרב חיים ויטאל 20

איתמר

ירושלים

טל' 02-9709988

טל' 6520906

תוכן העינים

5	הקדמה
7	תולדות חיים
11	קשרי אביו, הגרש"ל אויערבך, עם הראי"ה זצ"ל
16	הגרש"ז בצעירותו
23	כבוד התורה
31	סוף דבר
32	נספח א': הגרש"ז עם הרצי"ה זצ"ל
36	נספח ב': הגרש"ז עם הגרי"מ חרל"פ זצ"ל
38	נספח ג': חליצת נעלים לדבר מצוה

הקדמה

לרגל יום השנה העשירי של מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל, נאספו בחוברת זו ספורים ועבודות על הקשר בינו לבין מרן הגרא"י הכהן קוק זצ"ל. חוברת זו מהווה המשך לחוברת שבס"ד הוצאנו לאור אשתקד "אז נדברו יראי ה'", על קשרי הידידות בין מרן הגרא"י ה"ה קוק זצ"ל והגרא"ז מלצר זצ"ל (רבו של הגרש"ז זצ"ל).

אם היינו באים לתאר במילים "יבשות" את הגרש"ז זצ"ל, היינו אומרים: "ראש ישיבת קול-תורה ומחבר הספרים: הערות לשב-שמעתתא, מאורי-אש, מעדני-ארץ, מנחת-שלמה". ולא היא. אולי קשה להסביר זאת לדור נולד, אבל הדור שחי עימו הרגישו שזכו להיות עם תלמיד חכם עצום, שהתקבל בציבור כולו כאחד מגדולי הפוסקים בדור, מקובל על כל פלגי הציבור התורני, צדיק בהנהגותיו ובמידותיו. מפסקיו בהלכות שבת, שרבים מהם הובאו בספר "שמירת שבת כהלכתה", ניזונים בתים רבים בקיום "דבר ה' – זו הלכה".

מטרת החוברת אינה "להצדיק את הרב קוק, ולהוכיח גדלותו", כפי שמישהו יכול לטעות. אין הרב זצ"ל צריך עזר וסיוע מאתנו, אלא מטרת החוברת היא להרבות כבוד-תורה וכבוד-שמים: תלמיד-חכם גדול, ישר ואמיתי, שהוקיר וכיבד בהערצה רבה את מי שהיה ראוי לכך, ולא חישב חשבונות האם "משתלם" לו הדבר מצד יחס האחרים אליו (אלו הטועים ב"קנאותם" וכו').

דוקא בגלל העובדה שדמותו זכתה ל"הערצת המונים" (בזכות ובצדק) ורבים כתבו ספורים וספרים אודותיו, לפעמים נדמה שגרמו קצת ל"הקטנתו", מכיוון שנתפשו לדברים לא משמעותיים, לא דייקו בסיפור או הסתמכו על מקורות לא נאמנים. השתדלנו איפוא, להביא פה רק דברים שאמיתותם התבררה ממקור נאמן ויש להם משמעות.

רבינו הרב משה צבי נריה זצ"ל כתב (ב-י"ח סיון תשנ"ה) לרב חיים שטיינר שליט"א: "...והנה הוספת למסור כללית על ביקוריך אצל הגרש"ז ז"ל, והערצתו למרן הרב זצ"ל היתה ניכרת בכל שיחה - אנא אם יש רק אפשרות להזכר בפרטי שיחות מסוימות, אנא העלה נא אותם על הנייר. אני משתדל לרכז כל פרט, כי מאד הכאיב לי וכו'. לפיכך אנחנו חיבים לפרסם דברי אמת, וככל שיצטרף סיפור לסיפור תהיה התמונה יותר שלמה".

בליקוטי-הראי"ה חלק ג' שהוציא הרמ"צ בשנתו האחרונה הספיק לכתוב מספר פרטים וסיפורים בנידון, ובחוברת זו אקוה שהתמלאה בקשתו של אותו גדול.

נכיר פה טובה לרב יוסף אליהו נ"י, מחבר הספר "התורה המשמחת", ולרב נחום סטפנסקי נ"י, מחבר הספר "ועלהו לא יבול". הם אלו שזכו להכניס את דמותו ותורתו של הגרש"א זצ"ל לציבור המכונה דתי לאומי, ואף בחוברת זו נעשה שימוש בספריהם, כמצוין בכל דבר מקורו.

נציין לטובה גם עבודתו של הרב פתחיה נריה נ"י. בתשנ"ה שלחו אביו הרמ"צ זצ"ל לשאול את אחד מבני הגרש"ז על יחס אביו למרן הרב קוק זצ"ל. רשימותיו היוו בסיס לדברים שפורסמו בליקוטי-הראי"ה ח"ג, ולאחר מכן פורסמו רובם בעיתון "בשבע" (ניסן תשס"ד) ע"י הרב אליעזר מלמד שליט"א רב הישוב הר-ברכה. גם בחוברת זו נעשה שימוש ברשימות אלו.

הובאו ספורים רק מעדי ראייה ושמיעה, ולא שמועות בעלמא. פעמים מעטות שם המספר הושמט מסיבות שונות.

תודה לכל אלו שמסרו דברים, כמצוין כל דבר כשם אומר. תודה מיוחדת לרב יוסף אליהו שליט"א ולרב אהרן גולדברג שליט"א (נכד הגרש"ז) על עובדות והפניות שמסרו בשמחה ובנדיבות.

אכיר פה טובה להורי היקרים ולחמותי היקרה על כל טובתם איתנו. יברכם ה' בכל מילי דמיטב, ויזכו לראות רוב נחת מכל צאצאיהם.

התודה והברכה לישיבת איתמר שבה אני לומד ומלמד, ובראשה הרב אביחי הונצקי שליט"א, שדואג במסירות לגדילתה ולעלייתה בקודש.

הברכה גם לישוב איתמר שבשומרון, שבו אנו זוכים לגור, ובו אנשים טובים למקום ולבריות, בהנהגת התורה של המרא דאתרא הרב נתן חי שליט"א.

ויהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל!

עמיחי כנרתי

תולדות חיים

הראי"ה קוק

רבי אברהם יצחק הכהן קוק נולד בט"ז באלול תרכ"ה בעיר גרייבה ברוסיה. בעודנו פעוט נתפרסם כילד-פלמים בשלש אלה: כשרון, שקידה וזהירות. מגיל צעיר כבר נראו בו ניצוצות של קדושה בזהירותו היתרה מנדנדו של שמץ חטא. למד זמן מה בחדר, אחר כך אצל אביו, הרב ר' שלמה זלמן, ובהיותו בן תשע התחיל ללמוד בפני עצמו, יחד עם חובשי בית המדרש בעירו. דרך לימודם - החריפות והפלפול, והנער הושפע מהם, עד אשר התוודע להגאון ר' ראובן מדווינסקי, שקרב וחיבב מאד את העילוי הצעיר, והוא הורה לו דרך הלימוד של השכל הישר, מבלי להסתבך בפלפולים יתרים. מאז היתה רוח אחרת את הנער בדרך לימוד. הבקיאות והישרות - לכך הקדיש מעכשיו את זמנו ואת כשרונותיו.

כבן חמש עשרה נסע לעיר לוצין והתיידד בקרבה יתרה עם הגאון ר' אליעזר דון יחייא. התמדתו בלימוד ויראת השמים שלו הפליאו את כל יושבי העיר. משם נסע לסמרגון, שהיתה אז מרכז של תורה, ומשם - לוולוז'ין, מקום שם הסתופפו אז רבים מאלה שנתפרסמו אחר כך לגדולי ישראל. ר' אברהם יצחק הוכר תיכף גם מהנצי"ב וגם מבעלי התריסין שבישיבה כאחד מיחידי הסגולה בתורתו ובצדקתו. שמונה עשרה שעות ביממה היה לומד בוולוז'ין ויום-יום היה עובר על ששים דפי גמרא מתוך עיון רב. נועם שיחותיו, תשובותיו החריפות והקולעות, "מיניה וביה", מדותיו המוסריות והליכותיו הנימוסיות, עשוהו למרכז ההתענינות בוולוז'ין הישיבה.

בעודו בוולוז'ין בא בקשר הנשואין עם בת הגאון האדר"ת (ר' אליהו דוד רבינוביץ-תאומים), רב דפוניה' (אחר כך במיר ובירושלים), ועבר לגור בבית חותנו, והוסיף ללמוד בקדושה ובטהרה. בתרמ"ח הוציא קובץ תורני "עיטור סופרים", שהשתתפו בו כמה גדולי-תורה. על פי השפעת ה"חפץ חיים" הסכים לקבל משרת הרבנות בעיר זימל. אחרי שנים מספר, בשנת תרנ"ה, נתקבל לרב בעיר בויסק. שם נתפרסם לא בלבד כגאון וצדיק, אלא אף כהוגה דעות. בשורת מאמרי-מחשבה פרסם את דעותיו והגיונותיו העמוקים.

אהבתו העזה לארץ ישראל היתה כאש בוערת בלבבו עוד משחר טל ילדותו, ובשנת תרס"ד באה אהבתו להתגשמות - קהילת יפו הזמינה אותו לרב. ברצון רב קיבל את ההזמנה. הבי"ד בירושלים בראשותו של הגאון ר' שמואל סלנט פרסמו מכתב לכל המושבות כי מעכשיו יתנהלו "כל עניני הדת והיהדות על פי הרב רא"י" ו"כל בית ישראל יסמכו עליו, על פיו יצאו ועל פיו יבואו".

בתרע"ד נסע לחו"ל במחשבה להשתתף בכנסיה הראשונה של "אגודת ישראל", שהוזמן אליה, אך בעודו בדרך, בברלין, פרצה המלחמה העולמית הראשונה. השתדלויותיו לחזור לארץ ישראל לא עשו פרי, והוא נשאר בסט-גלן בשוויץ. כעבור שנה ומחצה הוזמן לכהן כרב בקהילת "מחזיקי הדת" בלונדון. שם, בלונדון, פיתח עבודה ציבורית רחבה ומסופעת לטובת יהודי אירופה וארץ-ישראל. השפעה רבה הייתה לו גם על הממשלה האנגלית לטובת הצהרת בלפור הידועה.

בתרע"ט שלחו לו ללונדון רבני ירושלים וממוני הכוללים וגבאי המוסדות הצבוריים בקשה לקבל את משרת הרבנות הראשית בירושלים. בני יפו צעקו מרה על ש"גוזלים" מהם את רבם ומורם, אך ידם של בני ירושלים היתה על העליונה.

בירושלים הגיעה עבודתו הצבורית, התורנית והספרותית לממדים עצומים. בין השאר יסד את "הישיבה המרכזית העולמית", סידר את יסוד הרבנות הראשית לארץ ישראל, ופרסם מאמרים, חוברות וספרים בהלכה ובאגדה ובמחשבה.

אחרי שש עשרה שנות רבנות בירושלים, ב-ג' אלול תרצ"ה, נתבקש לישיבה של מעלה.

(מתוך הספר "אישים ושיטות")

הגרש"ז אויערבך זצ"ל

רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל נולד בשבת קודש כ"ג בתמוז תר"ע לאביו הגאון המקובל רבי חיים יהודה לייב זצ"ל ראש ישיבת "שער השמים". בבחרותו ובצעירותו למד בישיבת "עץ חיים" אצל מורו ורבו הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל והיה לאחד מבחירי תלמידי המובהקים.

בבחרותו בלט בהתמדתו הנפלאה, ידיעותיו המפליגות והזיכרון הפלאי בו ניחן בחסדי הבורא.

בפורים המשולש בשנת תר"צ נישא לרעייתו מרת חיה רבקה ע"ה, בתו של רבי אריה ליב רוחמקין זצ"ל, מותיקי חשובי המחנכים והמלמדים של עיה"ק ירושלים. לאחר הנישואין המשיך לשקוד על תלמודו בכולל האברכים "כרם-ציון". בשנת תרצ"ב כתב קונטרס על הספר "שב שמעתתא".

עוד בתקופת בחרותו דבק בגדולי ומאורי הדור של אותה התקופה ומהם למד את דרכו בעולם ההוראה ועל ידם הוסמך לרבנות בתואר יורה יורה ידין ידין.

בשנת תרצ"ה הוציא את הספר "מאורי-אש" על הלכות הבערת החשמל. ספר ראשון ויחודי מסוגו במקצוע שלא היה ידוע ומפורסם אז. רבו המובהק הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל כותב בדברי הסכמתו: "מע"כ אהובי חביבי הרב הגאון הנעלה מו"ה שלמה זלמן בהרב הגאון מוהרח"ל אויערבך שיחי' מגדולי לומדי ישיבתנו עץ חיים התנסו לתפארה עוד מימי נעוריו ובחרותו לעילוי עצום במהירות שכלו וסברתו הישרה, ועתה אם שעודנו אברך צעיר לימים הוסיף חכמה ותבונה רבה כאחד הגדולים והמפורסמים ועשה חבור מפואר על השב שמעתתא, ביאורים וחיידושים נעלים ומצוינים בסברות ישרות ועמוקות, כן עתה בזמן קצר מעת שהתחילו הגדולים לדבר בשער קול תורה ע"ד ענין האלקטריא הספיק לחבר חיבור רחב על כל פרטי הספיקות בזה ובכל חלקי הספיקות הוא מבאר ומחדש חידושים מתוקים וכו'".

בשנת תש"ד, ערב שנת השמיטה, הוציא לאור את ספרו "מעדני-ארץ", על מצוות התלויות בארץ.

פסיקותיו בהלכה נדפסו בספרו המפורסם "מנחת שלמה". מלבד זאת הופיעו אלפי פסקיו במאמרים ובקבצים תורניים אשר העניק להם בעין יפה את דברי תורתו המאירים, להגדיל תורה ולהאדירה.

אמנם לא תפס עמדה רבנית רשמית בתחום פסיקת ההלכה, אך הכל הכירו בו כעמוד ההלכה, איש שהתורה וההלכה מדברות מתוך גרונו.

כולם באו אל שעריו לשחר דבר ה' זו הלכה, מגדולי עולם, רבנים ודיינים ועד לפשוטי עם ועד אחרון היהודים בשכונת שער-חסד, אשר ביקשו לדעת את המעשה אשר יעשה. הכל

הכירו בו כעמוד ההוראה, באר שמימיה שותים כולם והיא נובעת ומיטיבה. בטוב עינו בדעת תורתו הרחבה והעמוקה השיב לשואליו דבר בבהירות ובפסקנות.

ביתו הצנוע שהפשטות קרנה מכל זווית ופינה בו, היה גילום אמיתי ועמוק של ד' אמות של הלכה, ד' אמות שמהן הושתתה ההלכה לכל העולם היהודי. מכל פינה ברחבי העולם הריצו אליו שאלות בהלכה, מירושלים עיר הקודש עליה הטביע חותמו המובהק ועד לפינות הרחוקות שבתבל.

בלט בניתוח וליבון סוגיות הלכתיות אשר נבעו מחידושי הטכנולוגיה בכל תחומי החיים. כמו כן טרח ולמד מפי מומחים להבין בנבכי החידושים בעולם המדע והרפואה כדי שלא יחסר מזג הפסיקה ההלכתית, על מנת לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

בשנת תש"ט נקרא ע"י ראש ישיבת קול תורה הגאון רבי יחיאל מיכל שלזינגר זצ"ל לעמוד כאחד מראשי ישיבת "קול תורה", ומני אז במשך כיוכל שנים עמד בראש הישיבה המעטירה. שם זכה להעמיד אלפי תלמידים המשמשים כיום כמרביצי תורה, רבנים ומורי הוראה תופסי ישיבה וכלי קודש.

מלבד גאונותו בתורה היה הגרש"ז זצ"ל גאון במידות. מידותיו התרומיות הנעלות היוו סמל וחותרם לתלמידיו הרבים. ענוה, פשיטות וצניעות היו חלק בלתי נפרד מחייו ודרכו. כך נזהר במידת בין אדם לחבירו שלא לפגוע חלילה באדם.

ביתו היה תל תלפיות לדורשי הלכה, הכל התקבלו אצלו במאור פנים, בסבר פנים יפות באצילות נפש נפלאה. פשטותו ונועמו הטוב, הקרינו על כל באי ביתו והיו יסוד להערצה האדירה אליו.

נלב"ע כ' אדר-א' תשנ"ה, זכנו ישראל לכבדו אחר מותו בהלויה ענקית של כשלוש מאות אלף איש.

(מתוך "רבן של ישראל", עמ' 2)

קשרי אביו, הגרתי"ל אויערבך, עם הראי"ה זצ"ל

הגאון רבי חיים יהודה לייב אויערבך זצ"ל, אביו של הגרשז"א זצ"ל, חי בשנים תרמ"ח עד תשי"ד. ייסד את ישיבת "שער-השמים" בירושלים ועמד בראשה. חיבר ספר "חכם-לב"¹. הוא היה מקורב לראי"ה זצ"ל, כמו רוב הת"ח שבירושלים באותה תקופה.²

על ספרו חכם-לב קיבל את הסכמת הראי"ה זצ"ל:

ח"י טבת ה'

לכבוד ידיד הרב הגאון החריף ובקי סוע"ה רב פעלים

מו"ה חיים יהודה ליב אויערבאך שליט"א,

ר"מ ומנהל הישיבה הקדושה שער השמים פעה"ק ת"ו

שלום וברכה

הנה הי' למראה עיני ספרו חכם לב אשר יסדו גם חקרו על דברי הגאון האדיר בדורות שלפנינו בעל מרכבת המשנה ז"ל, אשר זכהו השי"ת להשיג כתי"ק מאושר מכמה גאונים מפורסמים, שזהו הספר היקר מעשי ידי אמן הגאון הנ"ל זי"ע פסקי הלכות על אה"ע.

והנה אם לא היה בא כת"ר כ"א לזכות אותנו בחמדה גנוזה זו בלבד ג"כ היינו חייבים לאמטויי ליה אפריון ולמימר ליה יישר בפה מלא. אמנם כמה מדה טובה כפולה עשה בשיתו נוספות בביאורים וחדושים ופולפולא טבא כיד ד' הטובה עליו, זר זהב סביב לדברי הגאון המחבר זצ"ל. ולפי רוב הטרדא יכולתי רק להציץ אחת הנה ואחת הנה בדברי כת"ר, ואולם כי מאז ידעתי אותו ואת שיחו בשיחת קדש בכ"ז אגיד נאמנה כי לא הוגד לי החצי מאשר ראיתי רוחב לב וכח חדוש נעלה בחדושו בקונטרסים אשר הובאו לפני.

והנני בזה מברכו ברכת אהבה יגדיל תורה ויאדירה ויוסיף לזכות את הרבים באוצרות סגולה, ומעינותיו יפוצו חוצה, כנה"י ונפש ידו חותם בכל חותמי ברכות לכבוד התורה והוגיה.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק³

1. תולדות חייו הובאו ב"אנצקלופדיה של הציונות הדתית" בערכו.

2. וראה דברי הרצי"ה קוק זצ"ל במכתבו משנת תרפ"א "תשובה ובירור דברים": "...וא"צ לומר בארה"ק עצמה, ששם הלא גלוי וברור ומוחלט שרובא דרובא של ת"ח ויראי ה' שם הם נוהרים אחריו באמת ומחוברים ומקושרים להשפעתו הכוללת הקדושה והגדולה וכו'. בהמשך המכתב פרט הרצי"ה את הישיבות שקשורות אל אביו, ובתוכם מנה את "הישיבה הגדולה ללימוד ועסק הקבלה, שער-השמים".

3. אגרות-ראיה ד', עמ' רי"ד

כאשר הגיע הראי"ה זצ"ל לכהן כרבה של ירושלים וא"י, בשנת תרע"ט, קיבל אגרות-ברכה מראשי ישיבת שער-השמים, וביניהם הגרחי"ל זצ"ל. בשנים מאוחרות יותר הם שלחו לו אגרות ברכה לשנה טובה.⁴

⁵ הגרחי"ל כתב לראי"ה מכתב תנחומין על פטירת אמו :

ב"ה ניוארק יום יב לחודש אייר תרצ"א

המנחם ציון וירושלים הוא ינחם את מעלת כבוד תורתו ידיד נפשי הרב הגאון האדיר, שר התורה, פאר הדור, החסיד שבכהונה, החוקר ומקובל, העומד לנס עמו, מרן ר' אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א ראש הרבנים לארץ ישראל בעיר הקדש ירושלים תבנה ותכונן. בלב צער עמוק קבלתי הידיעה על אודות הלקח הארון הקדוש אמו הצנועה והטהורה, שנשמתה עלתה בגנזי מרומים, להסתופף תחת כסא הכבוד בתוך שאר הצדקניות גבורי החיל. אין די מילים בפי להביע את הרושם העגום שעשתה עלי הידיעה המכאיבה הזאת, ממש פלצות אחזני, כי טרם עזבי את עיר הקדש מצבה הלך וטוב, ותקותי היתה כי תשוב לאיתנה הראשון (הנני צמא מאוד לדעת אם אמו הצנועה זכתה עוד לראות בעיניה את בנה האהוב הרב הגאון מוה"ר דובער שליט"א ששב זה עתה ארצה ישראל).

והנני לכתוב כאן דברים של תנחומין למען תהיה שפתותיה דובבות בקבר. איתא בתלמוד ירושלמי הוריות, "כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה", אשה צנועה ראויה לצאת ממנה בן גדול הלבוש משבצות זהב. ובצדק נוכל לומר שאמו הצנועה עמדה בבחינה גדולה זה, שזכתה בבן יקר כמו הדרת גאון שליט"א שמשמש בכהונה גדולה בתור ראש לרבני ארץ ישראל, ולבוש הנהו במשבצות זהב כי זהב הארץ היא ארץ ישראל, הגם שבכל דור ודור אנו רואים נשים שזכו לזרע ברכ' ה', רבנים גדולי התורה, אך חזון נפרץ הוא לראות שאמו הצנועה זכתה בחייה להעמיד בנים כולם אהובים וברורים, אשר בהם ישראל יתפאר, ובצדק נוכל להמליץ עליה מה שאמרו חכמינו ז"ל יומא מז, ת"ר שבעה בנים היו לה לקמחית כולן שמשו בכהונה גדולה, אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך? אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. אמרו לה הרבה נשים עשו כן ולא הועילו, ומאחר שמעשיה הועילו אין לך דבר גדול מזה, ועליה אני קורא "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה", שזכתה לכל המעלות והמדדות שמנו בה חכמים.

4. אגרות-לראי"ה (ק"ג, ק"ז, של"ח)

5. נדפס בספר "פאר-ישראל" (תשנ"ח), בעריכת הסופר שמחה רז, עמ' 214-217, ולא ראיתי במקום נוסף.

חיים יהודה ליב אויערבאך

בחוברת "לשלושה באלול"⁶ הביא הרצי"ה בשם הגר"ח"ל אויערבאך עובדה על הראי"ה, שהיה משתתף בהצנע בעריכת תיקון-חצות אצל הכותל כשעתיים.

הראי"ה זצ"ל כתב מכתב לכבודה של ישיבת שער-השמים והרבנים העומדים בראשה:⁷
 "ג ניסן ה'

לכבוד הגבאים הכלליים בקהילת סן פול לישיבת שער השמים וביחוד הגבאי מו"ה מאיר ליב קופמן נ"י, שלו' וברכה

מצאתי לי חובה קדושה להודיע לכבודם, שלא ישימו לב כלל לדברי הפלסטר שנכתבו ע"י איזה איש בלתי אחראי כלל, נגד הישיבה הקדושה שער השמים שהיא ישיבה מפוארה שהרבה ת"ח מצוינים בנגלה ובנסתר בתורה ובעבודה יושבים בה בשקידת תוה"ק, והגבאים והמנהלים שלה הם ג"כ ת"ח מצוינים גדולי תורה ויראה, יוסיף דרכו בקודש לחזק ולאמץ את הישיבה הקדושה הנ"ל ושכרו כפול מן השמים.

והרבנים ר' חיים ליב אויערבאך ור' שמעון הורוויץ שליט"א הם גדולים בתורה כל אחד בבחינתו בגדלות מיוחדת, הרב הגאון ר' חי"ל אויערבאך בנגלה וגם בנסתר, והרב הגדול המקובל ר' שמעון הורוויץ גדול מאד בנסתר בחכמת הקבלה וגם בנגלה, **והם שניהם ידידי ובאי ביתי וחביבים עלי מאד.**

והנני בזה חותם בברכה מקודש לכל מחזיקי תוה"ק באה"ק ובעיקו"ת כנה"י ונפש מברכם באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

בשנת תר"פ ביקר הראי"ה בישיבת שער-השמים, ולאחר הביקור כתב דברי הערכה חמים לישיבה ופעלה. הישיבה הדפיסה עלון זה בשם "קול מקודש" - תעודה וברכה לישיבת שער השמים וסניפיה שערך כבוד קדושת אדמו"ר גאון ישראל והמקובל המפורסם מן

6. ח"א עמ' ל"א

7. אגרות ראי"ה ד עמ' רמה-ו

אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א נשיא ארץ הקודש ורב ואב"ד דפעה"ק תובב"א אחרי ביקורו בהיכל הישיבה הגדולה והקדושה וכו'.⁸

בקובץ תורני-מדעי "אזכרה" – לזכר נשמת הראי"ה קוק זצ"ל⁹ כתב הגר"ח"ל זצ"ל מאמר "חקירות בדיני כלאים", ונעתיק תחילתו:

בשון"ע יו"ד סי' רצ"ה סעיף ז': "אסור לקיים אילן המורכב כלאים. אבל הפרי היוצא ממנו מותר ואפי' לזה שעבר והרכיבו, ומותר ליקח ענף מהמורכב ולנטוע במקום אחר". **והסתפק בזה רבנו הגדול אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל** באגרת ח' מ"אגרות-ראיה" שלו אם דוקא ביחור הוא דרשאי לעשות כן, אבל לעקור את כל האילן ממקומו ולנטוע כמו שהוא במקום אחר אסור, או נאמר דמיד כשנעקר בטלה ממנו לגמרי נטיעה קמייטא, ולכן אם בשעת עקירה כבר נאחזה בו ההרכבה פקע מיניה איסור הרכבה, ומותר שפיר לנטוע אותו במקום אחר, ואין שום חילוק בין יחור לאילן עצמו, ואמרת' לחות דעתי בזה וכו'. ושם עוד בתוך המאמר: ואף שראיתי בקונטרס עץ-הדר לרבינו הגרא"י הכהן קוק ז"ל שדעתו נוטה וכו'.

קרבתו של האב לראי"ה קוק זצ"ל השפיעה רבות על בנו הגרש"ז זצ"ל.

8. נדפס ב"אוצרות-הראי"ה" (מהדורה חדשה, ח"ב, עמ' 449), וכן ב"כרוזי הראי"ה" (כרוז כ"ט).

9. ירושלים תרצ"ז, מחלקה: "ארץ-ישראל"

הגרש"ז בצעירותו

הראי"ה נלב"ע כאשר הגרש"ז היה רק בן עשרים וחמש (הגרש"ז נולד בתר"ע והראי"ה נלב"ע בתרצ"ה). לאחר שנים אמר הגרש"ז, כשנשאל האם הראי"ה זצ"ל הכירו: "הייתי צעיר, וכי הרב הכיר אותי?"¹⁰.

שני דברים עיקריים השפיעו על קרבתו של הגרש"ז לראי"ה זצ"ל:

1. בית אביו, כאמור לעיל.
2. בית תלמודו, ישיבת "עץ-החיים" בירושלים, על רבניה¹¹ ותלמידיה. היתה הערכה הדדית¹² גדולה ביניהם לבין מרן הרב זצ"ל. במיוחד ראש-הישיבה מרן הגרא"ז מלצר זצ"ל היה בקשרי ידידות עם הראי"ה זצ"ל. תלמידו הגרש"ז¹³ העיד על יחס רבו לראי"ה: "רבי איסר זלמן - הלא היה חסיד של הרב!"¹⁴.

10. ועלה לא יבול, א, עמ' פ"ב.

11. כגון הגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל, הגרש"ז זלזניק זצ"ל, הרב אריה לוי זצ"ל, ועוד.

12. באגרת של מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל (נדפסה בקובץ מאבני-המקום, ישיבת בית-אל, חלק יא, עמ' 53) מעיד על רבו הראי"ה: "הוא היה אומר שמלבד עצם קדושת ירושלים, ביחוד לפני מן החומה, כמבואר בפרק א דכלים בעשר קדושות, יש עוד שלושה דברים הממשיכים אותו לירושלים, ואלו הן: הכותל המערבי, ובית כנסת הגדול דחורבת רבי יהודה החסיד ז"ל, והתלמוד-תורה דעץ-חיים".

13. כדאי להביא פה דברים שאמר הגרש"ז זצ"ל על לימודו מהגרא"ז זצ"ל, ששמע ממנו הר"י הקר שליט"א (מראשי ישיבת גרודנא): סיפר לי, בתקופה שישבת עץ חיים היתה בעיר העתיקה, ראש הישיבה ר' איסר זלמן התגורר במקומו והיה מגיע למסור שיעור כללי, אבל היתה גם חבורה שאמר והיתה מיוסדת באופן שאמר אותה בלא הכנה, ושם ראינו גדלותו כשלא הכין השיעור. שם ראו גישתו תפיסתו על איזה נקודות לעמוד, מה צריך להדגיש. וארע שהיסוד שבנה היה נסתר בסופו של דבר, ולכן היו תלמידים מתמידים שטענו שחבל להם על הזמן שהיו צריכים ללכת מהעיר העתיקה לביתו של ר' איסר זלמן וכן לחזור, ויושבים כשעה ובסופו של דבר לפעמים גם הבנין נסתר, והפסיקו להשתתף בחבורה. אמר הגרש"ז, כל אלו שהמשיכו צמחו וגדלו, ואחרים נשאר מתמידים, כי הם למדו מהרב גם כשהלך בחושך וזה חלק מהלימוד, לראות איך הרב מהלך בחושך, היום מתחיל בלילה ולא בצהרים, וזה גם הרב למד והנחיל לתלמידיו ביגיעה רבה לדעת להלך בחושך. ואלו ששמשו כשהלך בחושך ראו אור גדול. (בהספדו על הגרש"ז, נדפס ב"רבן של ישראל" עמ' 216).

14. הרמ"צ נריה זצ"ל ששמע ממנו (ליקוטי-הראי"ה ח"ב עמ' 238, ח"ג עמ' 104).

פרקי ידידות והערכה אלו בס"ד אספנו רשמיהם בחוברת "אז נדברו יראי ה'", ופה נביא לדוגמא מכתב אחד מהגרא"ז:

ב"ה, ירושלים, יום ג' כ"ח לחדש מנ"א שנת תש"ה

הנני בזה להביע את רחשי לבבי ליום הזכרון, במלאת עשר שנים להסתלקות גאון ישראל מוהרא"י הכהן קוק זצ"ל. נוסף לאשר כבר נודע בכל תפוצות ישראל, עוצם גדלו בכל מקצועות התורה, בהלכה ואגדה, מוסר ודעת, לבד זה היה גדול מאוד בקיום מצות "ולדבקה בו", שלדבקותו בד' ותורתו אין מלים להעריך את ערכו.

ראוי לתלמידי ומוקירי שמו ללמוד ממסירותו בכל לבבו באהבת ד' ישראל עמו, ותשוקתו העצומה לזכות את כל אשר היה ביכולתו להשפיע עליו, בין בדבריו החוצבים להבות אש בדרשותיו ובין בספריו הגדולים.

כבר אמרו חז"ל אין עושין נפשות לצדיקים שדבריהם הם זכרונם, ובפרט לגאון ישראל כמותו, וראוי להתחזק ולעשות רצון צדיק, לגמור להוציא לאור את כל ספריו הגדולים, אשר עמל עליהם בביעה עצומה. ואחר חורבן עם ישראל, גדוליו, גאוניו וצדיקיו, אשר עמהם נגזזו הרבה מחדושי תורתם, חובה להשתדל להוציא לאור ספרי גאוני הדור הנמצאים בכתיב יד. ד' ירחם על שארית פליטת עמו וישלח לנו משיח צדקנו ונזכה לראות בנחמת ציון וירושלים במהרה בימינו אמן.

15
איסר זלמן מלצר

הגרש"ז סיפר בהתפעלות מה שראה בצעירותו אצל הראי"ה בפורים: רבים מאנשי ירושלים שלחו את ילדיהם להביא משלוח מנות לרב. היה מקובל שכל ילד יכין שאלה בד"ת לשאול את הרב, ולרב היתה סבלנות להתעניין בכל ילד ולענות לכל אחד על שאלתו.¹⁶

סיפר הגאון רבי חיים יעקב לוין זצ"ל (בנו של הרב אריה לוין זצ"ל, ורבה של פרדס-חנה): "כשר' שלמה זלמן ואנוכי למדנו יחדיו¹⁷ - לא היה לנו זמן לדבר שבעולם. רק ללמוד וללמוד ש"ס! אבל איך אפשר בלי ללמוד מוסר? מחוסר זמן, סיכמנו שכך יהיה לימוד המוסר שלנו:

15. ליקוטי-הראי"ה, ח"ב, עמ' 7-246, שיחות-הראי"ה, עמ' י"ד.

16. הרב אהרן גולדברג שליט"א, שמע מסבו.

17. בישיבת עץ-החיים בירושלים.

פעם בשבועיים-שלושה היינו סוגרים את הגמרות, ורצים לחדר שבו למד הרב קוק זצ"ל. דרך חור-המנועול היינו מציצים ומביטים כיצד הוא יושב ולומד תורה. כל אחד בתורו, היה מביט ברב במשך דקה אחת – ומיד היינו חוזרים בריצה לגמרות. המוסר הזה שספגנו במשך דקה – היה מפרנס אותנו למשך השבועיים-שלושה הבאים, ושווה יותר מכל לימוד בספרי מוסר!¹⁸.

הראי"ה קוק היה מסדר הקידושין של הגרש"ז בשנת תר"צ.

הגרש"ז הוציא לאור את ספרו הראשון, "מאורי-אש", בשנת תרצ"ה. הראי"ה כתב לו הסכמה חמה לספרו:¹⁹

ב"ה, ד' כסלו תרצ"ה

ראה ראיתי פעולת איש מהיר במלאכתו מלאכת שמים, אברך כמדרשו וברוחו פי שנים, הרב הגאון, החריף ובקי, עתיר נכסין בהונה של תורה, מו"ה שלמה זלמן, בן יידינו הרב הגאון המפורסם, מו"ה חיים יהודא ליב אויערבאך שליט"א, שהראה חזותו לפני במחברת "מאורי אש" על עניני כבוי והבערת החשמל, שהתחילו רבים וכן שלמים לעסוק בשאלה זו להזהיר לעם קדוש שלא ישלחו בהליכתם, ולעשות בזה כתורה וכמצוה. והרב המחבר שליט"א האריך למעניתו ואסף וסידר מערכה יפה בפלפול וסברא ובינה יתירה, להציע לפני גדולי הדור חכמי תורה מה שיש בענין זה המחודש מקרוב להחבירה. ושפיר שומעניה כי העלה והביא ספר ערוך ברוב תושיה על הספר היקר "שב שמעתתא" לרבינו בעל "קצות-החושן" המלא אוצרות תושיה בכלל גדול ועיקרי ההלכה בחזקה ורובא וספיקות וענפיהם המרובים המסתעפים למקצועות רבים בתורה.

על כן אמרתי להודיע לעדת קודש יתרון הכשרו ונעימת חבלו, למען תחזקנה ידיו לאחוז בסנסיני תוה"ק ולעלות למעלה למעלה במעלות הקודש, ותושיה לרוב יודיע, בעז"ה, כי ד כשרונות הטובים והמצוינים אשר חלק לו ד' וכמדת שקידתו הגדולה על דלתי התורה והי' זה שכרו ועתרת ברכה,

כנה"י ונפש ידידו מברכו באה"ר מהר הקודש מירושלים.

18. התורה-המשמחת, עמ' 96-97, בשם הרב אביהוא שוורץ שליט"א. וראה שם (בשם הרב אהרן גולדברג שליט"א) שהגרש"ז מסר שמי שנתן להם עצה ללמוד מוסר באופן הזה היה הרב אריה לין זצ"ל, משגיח ישיבת עץ-החיים. הרב צבי גרינבוים שליט"א מוסר, שמעשה זה היה ידוע בישיבת קול-תורה בזמן לימודו שם.

19. נדפס כמובן ב"מאורי-אש", וגם בהסכמות-הראי"ה הסכמה צ"ו.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

הגרש"ז היה מגיע בשבתות ל"סעודה השלישית" אצל הרב ²⁰ כשהעריב היום, והיה מקשיב בשקיקה לשיחת-הקודש המרוממת של שעת רעוא דרעוין. "היתה אז שם אוירה של קדושה", "העונג הרוחני היה מעין-עולם-הבא", "לפעמים היה נדמה לי שמלאכים רחפו בחלל" – כך הגדיר הגרש"ז זצ"ל כעבור שנים את עוצם החוויות שלו באותן שעות הקשבה. במוצאי-שבת הזדרז לרשום את חידושי התורה – בעיקר בהלכה – שקלט מתוך שיחת הרב ²¹.

פעם התבטא, שחבל שלא היה אז מכשיר הקלטה, והשיחה היתה בשבת, שהרי הרבה פנינים ומרגליות יצאו מפיו של הרב במהירות, הסברי גמרות ומדרשים רבים, ורוב השומעים לא זכו לזכור ולהבין הכל... ²².

סיפר פעם הגרש"ז זצ"ל לגר"ש הכהן קוק שליט"א, רבה של רחובות :
 באחת הפעמים שהשתתפתי ב"סעודה שלישית" אצל מרן הרב זצ"ל, בא לשם יהודי מלודז' וסיפר להרב סיפור זה: בדידו הוה עובדא. בצעירותו לא היו ילדיו מתקיימים רח"ל ונפטרו בילדותם. וכשנכנסה אשתו להריון – נסע אל האדמו"ר מאוסטרובצה זצ"ל, ואמר לו האדמו"ר כי לילד הבא יקרא שם מההפטרה של הפרשה שהילד יולד בה.
 וב"ה, בשבת פרשת נשא נולדה לו בת, וחיפש בהפטרה ולא מצא שם של בת, כי בהפטרה נזכר רק השם שמשון ושם אביו מנוח. והלך אל הגאון ר' אליהו-חיים מייזל רבה של לודז', ושאלהו כדת מה לעשות? השיב לו רבי אליהו-חיים מייזל ז"ל: מה השאלה? הלא אמו של שמשון נזכרת בהפטרה, והגמ' (בבא-בתרא צ"א.) אומרת כי צלפונית היה שמה, ולמרות אי-הנעימות של השם המוזר תקרא לבתך בשם צלפונית. כך עשיתי וב"ה נתקיימה הילדה וחייה ב"ה.

20. סעודה שלישית אצל הרב היתה מיוחדת במינה. ראה מועדי-הראי"ה עמ' יג-כ, ומכותבי-הראי"ה עמ' יג-יד והערה 22 שם.

21. ליקוטי-הראי"ה ג' עמ' 99, וכן ב"ועלהו לא יבול" (א, עמ' פב) ו"התורה המשמחת" (עמ' 42, בשם הרב יהושע צוקרמן שליט"א). גם בעדויות אחרות מופיעה התפעלותו מדברי-התורה של הרב בסעודה שלישית. בספר "ועלהו לא יבול" (ב, מ"ו) מובאים דברי הגר"ח לוי זצ"ל שבצעירותם היו הגרש"ז והוא הולכים ביחד פעמים רבות לסעודה שלישית אצל הרב זצ"ל.

22. הרב אהרן גולדברג שליט"א שמע מסבו הגרש"ז.

כאשר הרב זצ"ל שמע את הסיפור, קפץ ממקומו בהתפעלות עצומה ואמר: עכשיו אני מבין פשט בדברי המהרש"ל ב"חכמת-שלמה" שם בבא-בתרא, שאומר "שהוא [השם הזה] טוב לרוח רעה", וברור כי לזה כיון האדמו"ר מאוסטרובצה זצ"ל ברוח-קדשו. והוסיף הגרש"ז זצ"ל: ואני התפעלתי נוראות מהבקיאות של מרן הרב זצ"ל, לזכור איזו הערת-אגב של המהרש"ל, שבשעת הלימוד אין שמים לב אליה, שהרי זה לא נוגע לפשט בגמ' או בתוס'!²³

בליל-שבועות היה הגרש"ז הולך לשמוע את שיעורו של הרב זצ"ל: היה מתאר בהתפעלות את הרב בחג השבועות. איך במהלך הלילה היה עומד ודורש כל הלילה בלא הפסק על ספר המצוות לרמב"ם. הלימוד היה מתפשט לכל המרחב התורני והיה כמעין המתגבר בתורה. לאחר לימוד כל הלילה, תפילה, סעודת חג וקבלת פני אורחים שבאו לברך ולהתברך לכבוד החג עד שעות אחה"צ, הלך לדרוש דרשת חג בחורבת ר"י החסיד בלא הפסק ויגיעה.²⁴

הגרש"ז היה שם ליבו להנהגות מיוחדות שנהג הראי"ה: פעם שם ליבו לכך שלא כרגיל, אין הרב הולך מבית המדרש למקום הסעודה דרך הפרוזדור, אלא עוקף חלק מן הפרוזדור ע"י מעבר דרך מרפסות חדרים. עניינה אותו סבת העיקוף, ואז ראה שבתחילת הפרוזדור עמד ילד קטן בתפילת שמונה-עשרה והרב לא רצה לעבור לפניו!²⁵

הגרש"ז אמר שלמד מהי חשיבות החסד מהראי"ה: הבריטים כבדו את הראי"ה והעמידו לרשותו מכונית עם נהג לנסיעותיו החשובות. פעם אחת עמד הגרש"ז ליד בית הרב קוק והמכונית הגיעה (כמו מסוק בימינו...). הנהג פתח את הדלת והזמין את הרב להיכנס. באותו רגע הגיע יהודי ואמר לראי"ה שיש בעיה עם יהודי אחד, וצריך לכתוב לו מכתב

23. ליקוטי-הראי"ה א עמ' 426

24. בנו הרב שליט"א (בסיכמו של הרב פתחיה נריה ממנו, ומשם בקיצור לספרו של אביו, ליקוטי-הראי"ה ג, עמ' 100).

25. רשימות הרב פתחיה נריה הנ"ל, וכן הביאו מעשה זה שהגרש"ז סיפר על הראי"ה גם בהליכות-שלמה, על תפילה (עמ' קיד הערה 139).

באיזה ענין. הרב היה צריך ללכת למקום חשוב, אך עזב מיד את הכל, נכנס הביתה וכתב את המכתב.²⁶

הגרש"ז כיבד את הראי"ה זצ"ל להיות הסנדק בברית המילה של בנו הבכור שמואל, הלא הוא הגר"ש שליט"א ראש ישיבת "מעלות התורה" בירושלים.²⁷

26. הרב יוסף אליהו, ששמע מר' מיכל גוטפרב ז"ל עסקן צדקה גדול ומקורב לגרש"ז זצ"ל. ראה גם בשדה-הראי"ה עמ' 279 מעשה כזה על הראי"ה זצ"ל והגרש"א יודלביץ זצ"ל.

27. ידוע כן

מִרְן הַרְאִי"ה זצ"ל סִידֵר קִידוּשֵׁי אֶצֶל אֶחָד מִמְשַׁפְּחַת הַגֵּרֶשׁ"ז. הַגֵּרֶשׁ"ז - אִז אֲבֵרֵךְ צַעִיר - מִיֵּלָא אֶת הַכְּתוּבָה. כִּשְׁהִיֵּע הַרְב לְאוֹלָם, עֵבֵר עַל הַכְּתוּבָה וְהַבְּחִין שְׁצַרִיכָה תִּיקוּנִים קְלִים. שְׁאֵל אֶת הַנּוֹכַחִים מִי כְּתָב, וְהִרְאוּ לוֹ. לִקַּח אֹתוֹ הַצִּידָה וְאָמַר לוֹ: אֲבֵרֵךְ, אֶתָּה צַרִיךְ לְלַמּוֹד לְכַתּוּב כְּתוּבָה. תִּרְאָה, כְּתַבְתָּ "י"ז לְחֹדֶשׁ כֶּסֶל", וְלֹא נִוְהַגִּים לְכַתּוּב כֶּךָ, אֵלֹא לְפָרֵשׁ בְּמֵילִים "שְׁבַעֵה עֶשֶׂר לְחֹדֶשׁ כֶּסֶל"²⁸. וְהוֹסִיף עוֹד הָעֵרָה אוֹ שְׁתִּים.

כִּשְׁסִיפֵר זֵאת הַגֵּרֶשׁ"ז, הִיָּה מֵלֵא הַתְּפַעְלוֹת מֵהָאֹפֶן שֶׁהֵרַב הָעִיר לוֹ - בְּעֵדִינּוֹת, לִקְחוּ לְצַד כְּדֵי שְׁלֹא יִשְׁמַעוּ, וְהוֹסִיף הַגֵּרֶשׁ"ז בְּחִיּוֹךְ, שֶׁהֵרַב קוֹק לִימַד אֹתוֹ אִיךְ לְכַתּוּב כְּתוּבָה...²⁹.

הַגֵּרֶשׁ"ז זצ"ל נִמְנָה בֵּין קְבוּצַת אֲבֵרְכִים מוֹבְחָרִים שֶׁהָיוּ מְגִיעִים בְּכָל יוֹם חֲמִישִׁי לְשִׁמּוֹעַ שִׁיעוֹר מִמֶּרֶן הַרְב זצ"ל בְּשָׁנָה הָאַחֲרוֹנָה לְפָנֵי פְטִירָתוֹ.³⁰

28. ב"סדר כתובה כהלכתה" של הגרש"א שטרן שליט"א (ג.כב) כתב: עדיף להמנע מלהשתמש בראשי-תיבות וכדומה, אלא הכל יהא מפורש היטב, אך כל זה אינו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד בודאי דאין כל פסול בכך.

29. הרב אהרן גולדברג שליט"א ששמע מסבו. הרב אהרן איזנטל שליט"א מחסיפין שמע מעשה זה מהגרא"ד שליט"א מטבריה.

30. מפי הרב משה צוריאלי שליט"א, שכך אמר לו הרצי"ה זצ"ל.

כבוד התורה

בפרק זה יובאו עובדות ומעשים על כבוד גדול שנהג הגרשז"א זצ"ל במרן הראי"ה זצ"ל. לפי דברי הרה"ג אברהם דב שליט"א מטבריה, בנו של הגרשז"א זצ"ל, אביו החזיק רק מהרב קוק כגדול שמקבל סמכותו.³¹

סיפר בנו של הגרשז"א:

"יחסו של אבא לכל אדם היה יחס של כבוד. כל הבאים אליו מכל החוגים התרשמו מאד מהיחס החם והלבבי שלו. אולי בזכות מידה זו זכה לכבוד הגדול שניתן לו מכל החוגים. מאידך, יש צד שאנו הכרנו בו. לא היה מתפעל מאנשים, רבנים וגדולים, לא לטוב סוחר ולא להפך.

יש שנוטים לראות אנשים בצבע אחיד. אם הוא גאון, אז הוא גם צדיק ובעל מידות וכו'. אם הוא צדיק, אז הוא גאון וחכם וכו'. אם הוא מגלה גאונות או צדיקות בתחום מסוים, כנראה שהוא גאון וצדיק בכל התחומים. וגם להפך, אם יש חסרון בתחום מסוים, רואים כאילו חסר בכל התחומים. לאבא היה הכושר המיוחד – ראייה מפוקחת מאוד הרואה את המעלות מצד אחד אך מבחינה גם בחסרונות ובדרגות שונות בכל תחום בפני עצמו.

דהיינו, לכולם התיחס בכבוד ובלבביות, אך לא התפעל גם מכאלה שאחרים התפעלו מהם מאוד.³²

אחד שהוא היה מלא התפעלות ממנו – היה הרב קוק. ראה בו איש אשכולות. מאיזה צד שלא תתבונן בו, תראה את יחידותו, את גדלותו. מיוחד בגדלותו בתורה בנגלה ובנסתר, בדיקדוקי ההלכה ובכוחות ההתמדה, שולט בכל מכמני התורה".³³

כשהיה מזכיר "הרב" בסתמא, כוונתו היתה למרן הראי"ה זצ"ל.³⁴

31. הרב יוסף אליהו שמע ממנו.

32. ר' שלמה זלמן נהג לשבח אנשים במה שאכן היה בהם, אך גם זאת במידה שקולה ומדודה ולא בהפרזה יתירה. לא היה מחלק תארים: רב, רה"ג וכד' לכל דכפין, ולכך הפסיק גם לתת "הסכמות" לספרים, כדי שלא יאלץ לשבח כשאין זו אמת (היה זה בעקבות מעשה שאירע). אמר אדם שהכירו שנים: "הוא לא חילק שבחים, או העריך אדם לחינם. הוא היה מצוי בעולם האמת, גם כשהיה כאן, בעולם השקר" (התורה המשמחת עמ' 231).

33. מרשימות הרב פתחיה נריה הנ"ל, ומשם בקיצור לליקוטי-הראיה ג' עמ' 99.

הגרש"ז התבטא: "היו אז בירושלים הרבה גדולים ולמדנים, אבל קדושה כזו כמו של הרב
³⁵
 אני לא זוכר!" .

אחד מבני הגרש"ז אמר על אביו, שהיו גורמים שונים שניסו להשפיע עליו בכל מיני
³⁶
 תחומים. בתחום הזה של יחסו אל הרב, למדו מהר שעל כך אין על מה לדבר.... .

הרמ"צ נריה זצ"ל כתב דברים שאמר לו הגרש"ז זצ"ל:
 "הרב היה גאון מופלא וקדוש-עליון, וחבל מאד שבגלל ניגודי-דעות בתוך הציבור התורני
³⁷
 ממעטים את דמותו, ומתנכרים אפילו לספריו ההלכתיים . והלא ספריו מצטיינים

34. כתב הרמב"ן עה"ת (דברים י"ז, ו - על דרך הפשט) שאם יש כמה עדים על מעשה מסוים, צריך
 ב"ד לשמוע את כולם ולא להסתפק בשנים.

אף לעובדה חשובה זו נביא מספר עדים:

(1) כתביו: "...ורק דעת הרב ז"ל במשפט-כהן אינו כן" (ממכתבו לרב דב ליאור שליט"א, "ועלהו לא
 יבול" ב', עמ' שמ"א) וראה עוד ליקוטי-הראיה עמ' 103.

(2) ר"י רקובסקי שליט"א, שכך שמע מהגרש"ז. מובא להלן בעמ' 33.

(3) הרה"ג שאר-ישוב הכהן שליט"א, רבה של חיפה, במכתב אלי: "...באתי פעם לנחם את הגרש"ז
 זצ"ל שישב באבלות, דומני על אמו. כשנכנסתי פתח ואמר באידיש: אני זוכר אתכם, בן הנזיר זצ"ל. את
 אביכם הגדול פגשתי אכן לא פעם אצל הרב שלנו. הוא התבטא באידיש "אונזער רב", וידעו כולם, והיה
 ברור, שהוא מדבר על מרן הרב זצ"ל בתואר "הרב" שהוא רואה את עצמו כתלמיד כפוף לו".

(4) הרב עוזי קלכהים זצ"ל, מסר בשמו הרב אביגד מירושלים.

(5) הרב יוסף בוקסבוים שליט"א, ראש מכון-ירושלים (עתון "בשבע", גליון 104, ראיון אתו).

(6) הרב משה גנץ והרב איתן איזמן שליט"א (שמע מהם הר"ן טפנסקי שליט"א).

(7) הרב אליעזר מלמד שליט"א כתב (במאמרו שבעיתון "בשבע") ששמע כך ממספר אנשים נאמנים.

(8) במכתבו של הגרש"ז לגר"ש ישראלי זצ"ל בענין קצירה ובצירה בשביעית (נדפס בחוות-בנימין סימן
 קא) מתבטא תמיד בהזכרת הראי"ה: "הרב זצ"ל".

35. הרב שלמה גוטל שליט"א (ותודה לחתנו ידידי הר"א בנר שליט"א). עוד מסר, שזוכר את הגרש"ז
 נוכח בחנוכת הבנין החדש של ישיבת "מרכז-הרב".

36. מרשימות הרב פתחיה הנ"ל

37. וכך גם ברשימות הרב פתחיה הנ"ל: "כאב לו על היחס לרב ואי תפיסת דמותו כראוי, גם ע"י
 החרדים וגם ע"י אלו שראו בו רק איש הגות".

בישרותם, ומתשובותיו הבהירות לשאלות השונות שנתעוררו בזמנו, אפשר ללמוד דרכי פסיקה והוראה".

ובשיחה נוספת שהיתה לי עמו, הפליג רבות בשבחו של הרב כגאון, כפוסק, ובין היתר אמר: "פלוני היה גדול בדורו, אבל היו עוד גדולים כמוהו. לא כן הרב – לא היו גדולים כמוהו בדורו, זו היתה גדלות מיוחדת, ומבחינה זו היה הרב גדול לא רק בדורו, אלא בדורות"³⁸.

בספריו ההלכתיים (מעדני-ארץ ומנחת-שלמה) הביא הגרש"ז פעמים רבות דברים מספרי הראי"ה זצ"ל (משפט-כהן, דעת-כהן וכמובן שבת-הארץ), ותמיד בהזכרת שמו בכבוד רב כגון: "הגאון מוהרא"י זצ"ל", "מרן הגאון רא"י הכהן קוק זצ"ל", וכיו"ב. לדוגמא:

"...אחרי כתבי כל זאת הראו לי באגרות הגאון מוהרא"י קוק ז"ל שנדפס מחדש בסוף ספר אדר היקר בשנת תשכ"ז שכתב שם (הגאון האדר"ת זצ"ל) באיגרת ט"ו... וכן כתב גם חתנו בדעת כהן סי' רל"ט... ואף שלא כתבו שום טעם למה הם דוחים הכרעת הרמ"א, עם כל זה שמח לבי שכיונתי לדעת גדולים"³⁹.

הגרש"ז זצ"ל דרש שספריו של הראי"ה זצ"ל, לפחות ההלכתיים, יהיו בספריית ישיבתו קול-תורה.⁴⁰

כשמר הרב פילבר שליט"א לגרש"ז את הספר "אורות-התשובה" עם ביאורו, אמר לו הגרש"ז שזכה ללמוד ספר זה מספר פעמים.⁴¹

בתשל"ט הוציא הרמ"צ נריה זצ"ל את ספרו שיחות-הראי"ה. כשקבלו הגרש"ז, שלח למחברו מכתב-תודה:⁴²

38. ליקוטי-הראי"ה, א, עמ' 51. גם מהרב פילבר שליט"א שמעתי, שכך אמר לו הרב אפרים שחור זצ"ל בשם אביו ר' בנימין ז"ל, ששמע בעצמו משפט זה (גדול בדורות) מהגרש"ז זצ"ל.

נעיר, שגם הרצי"ה זצ"ל התבטא על אביו שהיה בחינת "גדול-הדורות", ראה בספר "רבנו" עמ' 26.

39. שו"ת מנחת-שלמה חלק א סימן לז.

40. מפי הרב נריה גוטל שליט"א.

41. "ועלהו לא יבול" ח"א עמ' ע. בביתו היה גם ספר "אורות" (הרב אהרן גולדברג שליט"א).

"עש"ק ט"ז אלול ל"ט

לידידי הדגול ומאד נעלה בתורה ויראת ה' טהורה הרב משה צבי נריה שליט"א
אחדש"ת באה"ר ובכבוד ויקר כיאות.

בנו היקר שיחיה הביא לי כעת מנחתו החשובה שיחות הראיה,
מאוד מחזיקנא ליה טיבותא ומודינא ליה, גין מתנתא טבתא דא, דשדר לן מר בטיבותיה.
והנני בברכה שזכותו הגדולה של רבנו זצ"ל תעמוד לו להמשיך בעבודת-הקודש, מתוך
הרחבה ושמחה, להרבות דעת ד' ותורתו.
החותם בברכת כוח"ט לכת"ר ולכל ביתו

שלמה זלמן אויערבך

חבר "מכון התורה והארץ" בכפר-דרום, הרב יהודה עמיחי שליט"א, מספר: כשהבאתי
בפני הגרש"ז ז"ל את הספר "שבת הארץ" במהדורתו המלאה והחדשה עם ההוספות
הרבות, קיבל אותו בשמחה ובהתפעלות רבה, והוא אמר לי כי "שנים רבות חייתי שיצא
הספר עם תוספות ובירורים".

הגרש"ז לא הסתפק בדברי תודה ושלח מכתב-עידוד:
לכבוד הרבנים שליט"א חברי מכון התורה והארץ, בתודה ובהוקרה רבה הנני מאשר בזה
שקיבלתי בשמחה את הספר החשוב מאד "שבת הארץ" על שני חלקיו.
מאד נהנתי מההוספות הרבות שהוספתם ומכל הפאר והתפארת שעטרתם אותו.
והנני תפילה שבמהרה ירחמנו ד' וישמחנו בישועתו על עמו ונחלתו, ושבתה הארץ
בשביעית כהלכה יחד עם הברכה לשלושת השנים.
בכבוד ויקר ובברכת כוח"ט

שלמה זלמן אויערבך

ספרו הגדול "מעדני ארץ" (ירושלים, תש"ד) דן בהרחבה בכל פרטי היתר-המכירה, שניתן
בזמנו בשנת תרס"ט על ידי רשכבה"ג ר' יצחק אלחנן ז"ל מקובנא ועוד שלושה מגדולי
דורו, ונתחדש ונשתכלל על ידי מרן הרב זצ"ל בשנת תר"ע.⁴³

ידוע כי בכבוד ובמורא התייחס הגרש"ז לפסיקתו של מרן הרב זצ"ל.
הרב יהודה עמיחי שליט"א שימש כיו"ר ועדת ההלכה לענייני שביעית (התשנ"ד) על יד
הרבנות הראשית. היה נושא ונותן עם הגרש"ז בכמה שאלות של הלכה למעשה. הוא
סיפר, כי להגרש"ז היתה השגה על פסקא מסוימת בנוסח שטר-המכירה (והיא גם מופיעה

42. ליקוטי הראיה ג, עמ' 101-2.

43. כל הקטע על השביעית מהרמ"צ נריה זצ"ל, ליקוטי-הראיה"ה, ג', עמ' 8-97.

בספרו "מעדני ארץ"), אך כאשר שאלוהו כיצד לנהוג למעשה, האם לפי הנוסח המקובל או לפי השגתו שב"מעדני ארץ", ענה הגרש"ז זצ"ל שיש לנהוג על פי הוראת הגאון הראי"ה קוק זצ"ל ולא לשנות את הנוסח.⁴⁴

בחוברת "סיני" (מ"ז) שהוקדשה לזכר הראי"ה זצ"ל, כתב אף הגרש"ז א מאמר הלכתי (בענין תנאי שלא נעשה לפי משפטי התנאים), ובראשו כתב:
"לזכר נשמת רבינו הגדול מרא דארעא קדישא מרן הגאון מוהרא"י הכהן קוק זצ"ל, למלאת כ"ה שנים לפטירתו".

בסוכתו של הגרש"ז היתה תלויה תמונת הראי"ה זצ"ל, בין התמונות של גדולי ישראל אחרים.⁴⁵

היה בהתפעלות גדולה מהדקדוק של הראי"ה זצ"ל במצוות. כדוגמא הביא את הסיפור⁴⁶ על כך שבט"ו באב שלפני פטירתו, אף שהיה חולה מאוד, הזכיר את ההלכה המובאת ברמ"א (יורה דעה רמ"ו, כג), שיש להוסיף בלימוד הלילה מיום זה ואילך שכן הלילות מתארכים, התחזק במיטתו וביקש להביא לו גמרא כדי להוסיף בלימוד.⁴⁷

בסידור עולת-ראיה (א, עמ' קפו) הביא הרצי"ה זצ"ל הנהגת אביו:
"לפני שהיה אאמו"ר הרב ז"ל טועם (כוס תה מהול בחלב) לפני התפילה, היה אומר (אחרי ברכות התורה, ברכות השחר, וק"ש קטנה, וכמדומה שגם אדון עולם) מקודם מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. ואמר⁴⁸ שבפסוק מה בצע בדמי וגו' שיש בו, יוצאים בשעה"ד בשיעור המועט של תפילה על הדם קודם האכילה, משום "לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם" (ברכות י')."

44. הרב עמיחי שליט"א כתב דברים אלו בחוברת "לאמונת עתיך" (4) ושם מוסבר הדיון האם המכירה עד לאחר הלקיטה או עד לפניה.

45. שמעתי מהרב ישעיהו הדרי שליט"א.

46. הסיפור נכתב בחוברות "לשלושה באלול" (א, עמ' מ"ז) ו"נפש הראיה" (עמ' י"ז) שכתבם הרצי"ה זצ"ל.

47. מרשימות הרב פתחיה הנ"ל.

48. בשם אביו הרש"ז שגם כן נהג כך.

הגרש"ז צ"ל הוסיף טעם נוסף להנהגה זו (שבמזמור זה יש בו שבח, בקשה והודאה, והרי זה מעין תפילה קצרה), ואף נהג כך בעצמו כשנצרך לשתות לפני התפילה.⁴⁹

לאחד שבא לבקש עצתו אם לעקור דירתו לא", אמר הגרש"ז בשם גדול אחד⁵⁰, בדרך צחות, שיהושע בבואו לכבוש את הארץ הרג את "מלך החשבון", כלומר שיש להמנע מן החשבונות ולבוא לא".⁵¹

הרב זקש ראש ישיבת בית-זבול, סיפר כי פעם פגש את הרב חיים קרויזוירט צ"ל (שימש ברבנות בבלגיה, והיה אחד מגדולי הדור) בצאתו מביתו של הרב אויערבך, וסיפר כי הוא משתומם למשמע דברי ההערכה המופלגים שאמר הרב אויערבך על הרב קוק, והוסיף כי לא הכיר עד כה את גדולתו של הרב קוק צ"ל.⁵²

הגרש"ז מוחה על זלזול בכבוד הרב

סיפר הרב חיים שטיינר שליט"א: "פעם הוציא מישהו ספר ילדים על הגאון ר' יצחק אלחנן צ"ל מקובנה, ובו כתב מלות גנאי על הרב קוק צ"ל, בענין היתר-המכירה. הגרש"ז אמר, שאסור לקנות ספר זה עד שהדבר יתוקן, ואף טרח אישית ושלח מכתב אל המחבר, בדרישה לתקן את המעוות. לאחר מכן נפגשנו באקראי מספר פעמים, ובכל פעם הקדים הרב ושאל היכן עומד העניין, ודרבן שלא להרפות".

הרב אביגדור נבנצל שליט"א סיפר, שהיה גדול-תורה אחד, שהגרש"ז לא הסכים לשמוע את פסקיו, כיוון שזלזל בכבוד הרב קוק.⁵³

49. "ועלה לא יבול" (א, עמ' עג) בשם הרב שלמה גוטל שליט"א, וראה בהליכות-שלמה (תפילה עמ' ט הערה 7).

50. כנראה הוא הראי"ה, ראה מועדי-הראיה עמ' קנא.

51. הליכות-שלמה, תפילה עמ' רעז בהערה.

52. שמע מהרב זקש הרב יוסף אליהו נ".

53. שני המעשים האחרונים מהספר "התורה-המשמחת", עמ' 308. גם הר"י בוקסבוים שליט"א זוכר את המעשה בספר הילדים על הגרי"א צ"ל.

הגרש"ז אמר פעם לרב הלל הורוביץ שליט"א, שהתפרסמו עכשיו דברים שביזו את הראי"ה קוק ז"ל, ושהוא חייב למחות על סילופים אלו שנתפרסמו, שהרי הוא היה קשור לראי"ה קוק ז"ל, אך אין לו הכוחות לצאת במחאה על כך. והוסיף, שהוא חש ומפחד מאימת הדין על כך שהוא אינו מוחה על ביזויו של הראי"ה קוק ז"ל.

גם הרב יהושע צוקרמן שליט"א מוסר, שכשמישהו הזכיר פעם בשיחה את ההתנהגות הנוראה של כמה צעירים בשם חרדתם כביכול לדת כנגד הראי"ה קוק ז"ל, הגיב הרש"ז ואמר בצער רב: אני ממליץ לאלו שהתחצפו ונהגו בבזיונות כנגד הרב שילכו להשתטח על קברו ויבקשו ממנו מחילה ואולי ד' יכפר.⁵⁴

הרמ"צ נריה זצ"ל מביא בספרו, שהגרש"ז אמר לו שהוא נזף בחומרה בת"ח חשוב שחיבר ספר בן כמה כרכים בעניני שביעית והרשה לעצמו להתעלם מ"שבת הארץ".⁵⁵

כשמע שמישהו השמיט בספרו דברים מהראי"ה זצ"ל, התפלא מאד: "יש עוד אנשים שמסתייגים מהראי"ה קוק זצ"ל?"⁵⁶

סוף דבר

מִן הַגֵּרֶשׁ"ז אִוְעֵרְבֶךָ זצ"ל הִיָּה קֶשׁוּר מֵאֵד לְדַמּוֹתוֹ שֶׁל מֶרֶן הַרְאִי"ה זצ"ל, דְּמוֹת שְׁזָכָה לְהִכִּיר וּלְשִׁמּוֹעַ בְּצַעֲרֵוֹתוֹ וּלְהוֹקִירָהּ בְּהַמְשָׁךְ יָמָיו. הוּא לָמַד בְּסַפְרֵי, הַזְכִּיר פְּסָקִי רַבּוֹת בְּסַפְרָיו שְׁלוֹ וְדָן בָּהֶם. סִפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, וְאָף מַחָה בְּמַזְלָזִלִים בְּכַבּוּדוֹ.

אִין סַפֵּק שְׂאֲחַת מֵהַדְּמוּיּוֹת הַתּוֹרֵנִיּוֹת שֶׁעִיצָם אֶת הַנְּהַגּוֹתָיו הַנִּפְלְאוֹת שֶׁל הַגֵּרֶשׁ"ז אִיֵּשׁ אֲמֵת וְשִׁלּוֹם וְאִישׁ שֶׁל אַחַדוֹת יִשְׂרָאֵל, הִיָּה מֶרֶן הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל.

54. שני המעשים האחרונים מהספר "ועלה לא יבול", א, עמ' פג.

55. ליקוטי-הראיה ג עמ' 98.

56. מהרב שלמה גוטל שליט"א ששמע ממנו, וכהסברו – כמובן ידע שיש כאלו, אלא שהתפלא על טעמם ומניעיהם.

“קידוש-השם שהיה בלוויה – זוהי חוויה רוחנית שנחרטה בי עמוק-עמוק”,
אומר הרב יגאל שפרן, בוגר ישיבת מרכז-הרב. “הרי לא בכדי חלפה הלוויה
ליד “מרכז הרב”, והכרוז הכריזו אל מול הישיבה על אמירת ‘קדיש’. הרי גם
בעבר, עצר הרכב של הרב בסמוך לישיבה: בדרכו ל”קול תורה”, היה הרב
אוסף מספר תלמידים, שנסעו לשיעוריו.

באותו רגע שאמרו ‘קדיש’ מול הישיבה, התבוננתי מפסגת הכביש כלפי
מטה, לעבר שד’ הרצל, וראיתי את ים האנשים הנוהר מכל עבר. מכל הגגות
נשקפו אנשים, כולל מן הבניינים הסמוכים, המאוכלסים בכאלה שאינם
שומרי מצוות, מלמעלה חג ההליקופטר – וכל הקהל המורכב מכל
הציבורים, ענה פה-אחד ברעם אדיר “יהא שמיה רבה מבורך!”. זה היה
מעמד שאיני מסוגל לשכוח!”

(התורה המשמחת, עמ’ 345)

נספח א': עם מרן הרצי"ה זצ"ל

בין הגרש"ז והרצי"ה קוק זצ"ל היו קשרי אהבה והערכה. אין כוונתנו לטעון שהיו דומים לגמרי בהשקפותיהם. "כשם שפרצופיהם שונים, כך דעותיהם שונות", אבל כשעסקין בגדולים אמיתיים, אין בכך כדי להפריע לקשרי כבוד והערכה.⁵⁷

היתה ביניהם אהבה גדולה, וכשהיו נפגשים היו מתחבקים ברוב אהבה.⁵⁸

הרצי"ה קוק זצ"ל העריך מאד את הגרש"ז זצ"ל: בשנות התש"ל החלה פעילות ציבורית למינוי רב ראשי לירושלים. שח אז הרב צבי-יהודה, לתלמידו הרב אביהוא שוורץ שליט"א: "ברור שרבה של ירושלים, חייב להיות גאון גדול ובקי בכל מכמני-התורה. על זאת אין ויכוח. אך לירושלים אין די בזה. הוא צריך להיות גם אציל. ואני מכיר אחד כזה: הרב אויערבך. כמה פעמים ביקשתי והתחננתי אליו – אך הוא לא הסכים".⁵⁹

בשאלות הלכתיות הפנה לפעמים הרצי"ה זצ"ל את תלמידיו לשאול את הגרש"ז זצ"ל.⁶⁰

57. בענין "פרשת האח והאחות" בשנת תשל"ג, הרב שלמה גורן זצ"ל (הרב הראשי דאז) התייר את האח והאחות לבא בקהל, יצאו כנגדו קבוצה של ת"ח מרבני ישראל, וביניהם הגרש"ז זצ"ל (דבר נדיר מאד אצלו). ברשימות הרב פתחיה נריה (הנ"ל) מובא הסבר הגרש"ז לך, שגם בלי להיכנס לשאלת הפסק עצמו, לא היה נראה לו האופן והדרך. הרצי"ה זצ"ל סבר אחרת, שכבוד הרבנות הראשית גובר על השיקולים הנ"ל, וראה בספר "להלכות-ציבור", אגרות מד, ע, עב, קל, קנ"ט, וכן בספר "המערכה הציבורית" עמ' עד-עה.

58. שמעתי מהרב יעקב זיסברג שליט"א, שכך ראה כשנפגשו בברית-מילה (תשל"ד/ה), ומהרב מיכאל הרשקוביץ שליט"א שכך ראה בחתונת הרב רימון זצ"ל. גם מהרב צבי טאו שליט"א שמעתי שהיתה ידידות גדולה ביניהם. הרב אהרן גולדברג שליט"א סיפר, שכשחזר מהלוייתו של הרצי"ה זצ"ל (פורים, תשמ"ב) הצטער סבו שלא ידע מההלוייה או מזמנה: "חבל שלא אמרת לי, היתי הולך עמך!".

59. התורה-המשמחת, עמ' 176. גם ממו"ר הרב מרדכי שטרנברג שליט"א ומהרב יצחק שילת שליט"א שמעתי עובדה זו, שהיה ידוע בזמנם בישיבה שהרצי"ה זצ"ל חצה מאד בגרש"ז כרבה של ירושלים, והצטער כשמאן בכך.

60. שמעתי מהרב צבי טאו שליט"א ומהרב בני אייזנר שליט"א, שהרצי"ה זצ"ל הפנה אותם בשאלות הלכתיות שהיו להם לגרש"ז זצ"ל.

מספר הרב דב ביגון שליט"א, ראש ישיבת מכון-מאיר:
היתה לי שאלה הלכתית קשה. ישבתי ובררתי לעצמי את הענין מתוך הסוגיה והפוסקים,
והגעתי למסקנה מסוימת.

הלכתי לרצי"ה זצ"ל, ואמר לי שכך לא יתכן בגיל צעיר (ללמוד ולפסוק לעצמך), ואמר לי
ללכת לשאול את הגרש"ז זצ"ל. והנה כשהלכתי אליו פסק לי הפוך מהמסקנה שהגעתי
אליה. לא ידעתי אז את גדולתו בתורה ומעמדו של הגרש"ז כפוסק חשוב (מתוך שהיה
נעים הליכות וצנוע), וחזרתי לרצי"ה זצ"ל ותמהתי בפניו.
הרצי"ה זצ"ל אמר לי לעשות כגרש"ז: "כפי שהוא פוסק – כך ההלכה!".

"כמים הפנים לפנים", גם הגרש"ז העריך מאד את הרצי"ה זצ"ל:
סיפר הרב יעקב רקובסקי, רב המרכזים הרפואיים של "הדסה" בעין כרם והר הצופים:
"בהיות הגרצי" זצ"ל בנו של מרן מאושפז כמה חודשים בהדסה עין-כרם הגיע הגרש"ז
לעתים קרובות לבקרו, כמעט בכל שבועיים. פעם הגיע למשרדי ובקשני לעלות עימו
(היתה איזו סיבה, כי בדרך כלל הלך בהצנע ולבד). מיד קמתי והלכתי עימו. בדרך אני
שואל אותו: ילמדנו רבנו, מהי הסיבה שכ"כ אתה מבקרו, מעריכו וכו'?

ענה לי בזה הלשון: מהי השאלה בכלל?

א. הוא בנו של מרן זצוק"ל, והוסיף ואמר לי: ר' יעקב, אם אני אומר לך באידיש (דער רב),
דע לך שהנני מתכוון לרב קוק זצוק"ל. אין אני מכנה בשם דער רב, מרן, כי אם לרב קוק.
ב. רצי"ה אדם גדול כשלעצמו, בעל מחשבה, מלא וגדוש, מרביץ תורה, ראש ישיבה, צדיק
ובעל יסורים.

ג. תשב עימנו ותעקוב אחרי השיחות, תראה ותחוש בכדאיות של ביקורי אצלו. (סוף
ציטוט).

ואכן כן ישב אצלו כשעה. ומה לא העלו, שיחות על כל גדולי ישראל וענקיו בעבר הקרוב
והרחוק. ורש"ז תאב לשמוע, והיה מעונין 'לסחוט' ממנו מה שיותר, בידעו שרצי"ה הוא
מקורי, והרבה מהידע שלו שאב וינק ממרן אביו. כשיצאנו שאל אותי רש"ז: נו, ר' יעקב,
היה כדאי? עניתיו: מעתה בכל בואך לבקרו אצטרף.

61. ממכתב ששלח הר"י רקובסקי לפרופ' דוד תמר ז"ל. נדפס ב"הצופה" (ג' אלול תשנ"ב), ומשמ
לספר "רבינו" (תשס"ד) עמ' 139-140, וכן בסוף הספר "מראה-כהן" (בהוצאה שניה, תשס"ד).

כשנפטר הגר"ח"ל אויערבך זצ"ל, הספידוהו גם הרצי"ה וגיטו הרב נתן רענן-קוק זצ"ל. היו מהקרובים שהתנגדו לכך, אבל הגרש"ז בידידותו ובהערכתו לרצי"ה הכריע בעד⁶².

בחורים משיבת מרכז-הרב היו באים לשיעור בגמרא של הגרש"ז א בקול-תורה, ביניהם הרב משה גנץ, הרב יששכר גואלמן, הרב יצחק שילת ועוד.

מספר הרב יהושע מגנס שליט"א, ר"מ ישיבת מרכז-הרב, ששמע שיחה אחת ביניהם: בפדיון-הבן אצל הרב יהושע בן-מאיר שליט"א הוזמנו הרצי"ה (שהיה הכהן שקיבל את הפדיון), והגרש"ז זצ"ל. הגרש"ז שמע מאחד הצעירים שם שהרצי"ה זצ"ל מצריך לקיים מצות פדיון-הבן בכסף דוקא, ולהעדיפו על "שוה-כסף", ותמה מאד, מתוך שחשב שיש כאן הדרכה מתוך הלכה, והרי לא נמצא בפוסקים מקום לחומרא בזה. כשבא הרצי"ה דברו ביניהם, ובתוך הדברים תמה על דבר זה. הרצי"ה ניסה להתחמק מלענות, ולבסוף ענה: "יש מדרגות בקדושה. בגלל שכתוב בתורה כסף (במדבר יח, טז), יש לו עדיפות על שוה כסף, שהוא רק כסף⁶³". חייך הגרש"ז ואמר: טוב, אם כב' מדבר על "מדרגות", על זה אין לי מה לענות..."⁶⁴.

62. הרב אהרן גולדברג שליט"א. בעתון ה"הצפה" אז נכתב רק הרב נתן רענן-קוק זצ"ל כאחד המספידים (תודה לידידי עודד זוננבליק נ"י על העזרה בזה).

63. שוה כסף ככסף בפדיון בכור נלמד מכלל ופרט וכלל, ראה שבועות ד' וכן בכורות נ"א, וראה היטב בתוס' ריש קידושין ד"ה בפרטה.

64. שמעתי מהרב מגנס שליט"א. גם הרב איתן איזמן שליט"א הזכיר (באזכרה לרצי"ה זצ"ל בישיבת מרכז-הרב, תשנ"ז) הקפדה זו של הרצי"ה זצ"ל בפדיון-הבן.

נציין פה למה שכתוב בש"ס על כמה אמוראים שעשו בדיוק באופן שאמר רבם, למרות שהתכוון רק לדוגמא בעלמא, וטעמם: "הואיל ונפיק מפיו כך" (ראה פסחים קיד; סוכה לב).

הרב איתן שדורפי שליט"א ציין למאמר של הר"ב רקובר שליט"א בניציני-ארץ חלקים י-יד בענין "מדרגות בקדושה", וכן לדיון של השד"ח-חמד לגבי כ' הדמיון, האם כוונתה לדמיון גמור (חלק ג, מערכת כ', כללים ע"ה-ו, עמ' 171 במהדורה האמריקאית / עמ' 255 במהדורה הרגילה).

עוד ציין למקורות במפרשים שמבואר בהם היסוד להעדיף המפורש בתורה על פני הנלמד מדרשה וי"ג מידות:

תוס' יבמות ז: ד"ה ואמר עולא, תוס' יומא מד. ד"ה מאי לאו, ר"ן בנדרים ח. ד"ה הא קמ"ל, העמק-דבר בספר ויקרא יט כז, וכן-יט, וכן-יג מה, וכן-כג יח, וכן-כג ל (וכן הרחב דבר, שמות כב כז - ציין

הרב רועי זק שליט"א). לעומת זאת כתב רש"י כתובות ג. "וכל הלמד מגזירה שוה כמו שכתוב מפורש הוא לכל דבר".
לפי כל הנ"ל מובן שלגבי קידושין, ששם אינה מפורשת מילת כסף בתורה (נלמד מגזירה שוה קיחה-קיחה משדה עפרון) תהיה מעלה שוה לכסף ושוה-כסף, וכידוע שאכן כך נוהגים לקדש בטבעת.

נספח ב': עם מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל

מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל (תרמ"ב-תשי"ב), תלמידו המובהק של מרן הרא"ה זצ"ל, כיהן כראש ישיבת מרכז-הרב, וכרבה של שכונת שערי-חסד. כמובן, הגרש"ז, יליד ותושב שערי-חסד כל ימיו, ספג מתורתו וקדושתו.

כתב הרה"צ יוסף ליב זוסמן זצ"ל, תלמיד הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, במכתב לרמ"צ נריה זצ"ל⁶⁵:

"...בענין מרן הגרש"ז זצ"ל, כבר כתבתי למע"כ שאני זוכר תקופה ארוכה שהיה בא כל שבת קודש לסעודה שלישית למרן הרב חרל"פ, והרבה פעמים שוחחתי איתו מענין שיחות קדשו אשר מאד היה מתעניין לשמוע, וכו".

גם הגרי"מ חרל"פ זצ"ל העריך את הת"ח הצעיר, בן שכונתו:

כשהוציא הגרש"ז את ספרו מעדני-ארץ, קיבל הסכמה חמה מהגרי"מ חרל"פ זצ"ל:

ב"ה, ירושלים, עש"ק פינחס, כ"ג תמוז שנת "טוב הארץ ופריה לגאון" [תש"ד] לפ"ק. כבוד ידיד נועם, הרב הגאון המצויין בחריפותו ובקיאיותו, אור הברקי משנתו קב ונקי, מלא ברכת אלוקים במשנה ובגמרא בפלפול ובסברא, משיב מלחמה שעה, מוהר"ר שלמה זלמן אויערבאך שליט"א, בן ידיד הרב הגאון המפורסם מוהר"ר חיים יהודה ליב שליט"א, כיבדני בספרו הבהיר וביקשני להגיד את כביר מפעלו מעשי ידיו להתפאר. הנה מעלת כבודו אינו צריך לידי ולכותי, כל הרואה אומר ברקאי, מיד ד' עליו השכיל, הרחיב והגדיל לעשות להפליא, עולה גבעות ויורד בקעות, צולל במים אדירים, חודר לכל זזית ופנה, מברר ומלבן בחכמה ובתבונה, עושה מעקשים למישור, חורז ומטייל ארוכות וקצרות בשדי התלמודים, ראשונים ואחרונים, מענין לענין באותו הענין, מדמה מילתא למילתא ומסיק שמעתתא אליבא דהלכתא, חיבה יתרה נודעת לו על רב כוחו בנתוחי הדברים, לעורר ספיקות ופסקים הנוגעים להלכה ולמעשה, הכי קרא שמו "מעדני ארץ" שכן ריח הקודש של נעימות תורת הארץ, מתלמידי חכמים שבארץ ישראל המנעימים זה לזה בהלכה, נודף בו...

ישמח מע"כ בגורלו אשר נפל לו בנעימים, בחידושו והולכים ומפכים נהרי דמכיפי מתברך. יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שיריק עלינו אור תורתו, ישעו ומשגבו, ובמהרה

65. זו סיון תשנ"ה. העתק המכתב נמצא אצל הרב יוסף אליהו שליט"א.

תחזינה עינינו בבנים שבים לגבולם. ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר.

ידידו עוז, מוקיר ערך תורתו, אוהבו לנצח המחכה לישועה הקרובה,

יעקב משה חרל"פ

בתש"ה כתב הגרימ"ח זצ"ל באיגרת לבנו, הרב יחיאל מיכל זצ"ל, שכיחן כרב בארה"ב:
 "...כשתזדמן לראות את ה' רוחמקין תביע לו בדרך מסיח לפי תומו על דבר גדלותו של בעל נכדתו ה"ה הרב הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך, בנו של הרה"ג ר' חיים לייב שליט"א. הוא הדפיס עכשיו ספר גדול בשם "מעדני ארץ" אשר קנה לו שם גדול בספרו זה, ושראוי לו להחזיק בו, שהרי בהחזקתו מחזק להביא גדול אמיתי בישראל.
 כל זה ויותר מזה תדבר איתו אחת ושתיים ושלוש, והכל בדרך מסיח לפי תומו, ובזכות זה ה' ישיעך".⁶⁶

66. נדפס ב"ברכת-מרום", אוסף הסכמות שכתב מרן הגרימ"ח זצ"ל, עמ' קמ"ה, הערה 367.

נספח ג': חליצת נעלים לדבר מצוה – מאיזה צד תחילה*

מִרְן הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל דן בכתביו בשלושה מקומות בענין חליצת נעלים לדבר מצוה. שלושה מקומות אלו שנדפסו בספרים שונים (אגרות-ראיה, מצות-ראיה ואורח-משפט) צריכים זה לזה ומשלימים זה את זה.

מובא בגמרא (מסכת שבת ס"א.), שיש להקדים בנעילת נעלים⁶⁷ את נעל ימין לפני נעל שמאל בגלל חשיבותו של צד ימין⁶⁸. לעומת זאת בחליצת הנעלים רגל שמאל קודמת, והטעם מפני חשיבותה של ימין בכך שנחלצת אחרונה. כך גם נפסק בטור (סימן ב) ובשולחן-ערוך (או"ח, ב, ד-ה). אמנם ברוב הראשונים לא הובא להלכה סדר הנעילה, וראה בבית יוסף שם בטעמם. כנראה שלפיכך בספר לקט-יושר (א עמ' 6) מצא לנכון לכתוב כחידוש מסוים את הנהגת רבו בעל תרומת-הדשן: "זכורני שנעל מנעליו כמו שכתוב באו"ח (כונתו לטור או"ח) סימן ב".

חידוש הראי"ה

* מכיון שבענין זה דן הגרש"ז בפסק הראי"ה, וכמובא לקמן היה חביב עליו דיון זה, הובא פה מאמר שכתבתי בס"ד בנידון.

67. לעומת הקשירה, ששמאל קודמת בה בגלל התפילין, הנקשרות על יד שמאל, ראה שם בסוגיה ובתוס'.

68. על הקפדה זו אפי' בנעלים כתב במאירי (שם): "תלמידי חכמים כל מעשיהם פונות אל תכלית אחת, אפי' בשעה שעוסקים בצרכי גופם לבם פונה לכונת עבודת השם. אף כשהוא נועל נעל של ימין תחלה כדי להעלות על לב שבכל דבר ראוי להימין ולחלוק כבוד לכל מי שהוא הולך דרך ימין. וכשהוא חולץ חולץ של שמאל תחלה כדי שלא לעמוד רגל ימין יחף".

נציין לדין דומה בחז"ל: "כל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא לצד ימין". כלל זה נכון רק בדברי מצוה ולא בדברי חולין, ראה ביומא יז:

הראי"ה חידש בספרו מצות-ראי"ה⁶⁹ (עמ' יב, יד), שלגבי מצוה עדיף להקדים גם בחליצה את נעל ימין, מפני שזהו כבודה⁷⁰. הדוגמאות שהביא שם לדבר מצוה הן: כהן שחולץ נעליו לנשיאת-כפים, וחליצת הנעלים בערב-יוכ"פ⁷¹.

גם בשו"ת שלו אורח-משפט (סימן כה) כתב הראי"ה חידוש זה, כאשר שם במקום המינוח "מצוה", כתב את המינוח היותר מדויק: "מעלה ויתרון קדושה", שינוי משמעותי כדלקמן. כן מבואר שם, שמחלק בזה בין חליצת נעלים בערב-יוכ"פ, כהן לדוכן והרצוה להיכנס למקום המקדש, לבין חליצת הנעלים בערב תשעה-באב ולצורך אבלות רח"ל, שבאחרונות בגלל הצער חוזר הדין לקדמותו, שכבוד הימין להיחלץ אחרונה.

המקור השלישי הוא באגרות-ראי"ה (תכג), באגרת לגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל, ששם כתב הראי"ה: "על דבר חליצת שמאל תחילה בט"ב, גם אני נוטה לזה".

חידוש זה של הראי"ה הביאו בשמו הגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל ב"לוח-א"י" שלו⁷² (בר"ה לגבי ברכת-כהנים, וכן בערב יוכ"פ), וכן בסידור עולת-ראיה (ח"א, עמ' רפ"ג ו-ח"ב עמ' שמ"ה), ולאחר מכן בספרי פסקים של זמנינו⁷³.

69. זהו המקור הראשון מבחינת זמן כתיבתו. אמנם נדפס תחילה רק ב"מצות-ראיה" בתרפ"ד, שמצורף לספר אורח-נאמן של הרמ"נ אויערבך זצ"ל, אך שם בהקדמה ציין הרמ"נ שחידושים אלו של הראי"ה הינם "אמורים מימי חורפו". האיגרת שלקמן נכתבה בתרע"ב, והתשובה שלקמן נכתבה בתרע"ח.

70. מודגש שם, וכן לקמן באורח-משפט, שסברא זו נכונה דוקא לפי הסבר רש"י בטעם הקדמת חליצת שמאל, בגלל כבודה של ימין, ע"ש.

71. ומה שרבותינו הראשונים לא כתבו חידוש זה, לא קשה מידי, שהרי כל הראשונים השמיטו דין זה מהלכה ולא דנו בו, ורק רבינו-יונה בספר היראה הביאו (ראה בב"י) ועל פיו פסק בשו"ע דין זה.

72. דבר שפרסם מאד את פסק הראי"ה, וכידוע החשיבות הגדולה שניתנת בזמננו ללוח זה, וגדולי הרבנים והפוסקים סומכים עליו בהרבה ענינים.

בספר "ברכות-הורי" (לר"ב וויס שליט"א, תשמ"מ) פרק ה ס"ק יח כתב פעמיים שאין המנהג כראי"ה לא בני"כ ולא בערב יוכ"פ, וע"ג קביעה זו מנין לו (וכמדומה שרבים אינם יודעים שיש עדיפות מאיזה צד להתחיל לנעול או לחלוץ נעלים).

73. לעיתים בציון המקור לספר אורח-נאמן, שגם שם כתב כך בקיצור נמרץ בשם הראי"ה (וכאמור נכתב בהרחבה ב"מצות-ראיה" שמצורף לספר זה).

בספר "הברכה המשולשת" לרמ"מ פקשר שליט"א עמ' צ"ו כתב: "וכן הורה הג"מ מבעדנין הכהן (=הג"ר צבי חנוך הכהן לוי זצ"ל מבעדנין, מגדולי רבני פולין וגיסו של האדמו"ר האמרי-אמת זצ"ל מגור) לנהוג כך" (שמע כך מנכדו). מסתבר שפסק כך ע"פ הראי"ה זצ"ל שהעריכו מאד, ראה: ליקוטי-הראיה ח"ב עמ' 148, אגרות-הראי"ה ח"ד א-עג, אגרות-הראי"ה הוצאה שניה בנספחות איגרת 21,

דיון בחידוש

שתי הערות העירו ודנו בפסק זה, אחת פרטית ואחת עקרונית:
 בהליכות-שלמה (ח"א, עמ' כב, וכן בח"ב עמ' ע"ה) הביאו בשם מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל
 (מ"כתבי התלמידים") שבעקרון היה נראה לו פסק זה, ואף הוסיף דוגמא מעניינת:
 "החולץ מנעליו בעש"ק כדי לנעול אחרים המיוחדים לשבת, או כדי לנקותן לכבוד שבת,
 נראה שחולץ ימין תחילה"⁷⁴.
 מאידך, לדעתו ערב יוכ"פ דומה לגבי ענייננו לערב ט"ב, שהרי חליצת הנעלים באה לשם
 צער ועינוי, ולכן כבודה של ימין להיחלץ אחרונה.⁷⁵
 הערה עקרונית העירו על פסק זה הגרי"מ אהרנברג זצ"ל והגרש"י זוין זצ"ל, ונעתיק פה
 לשונם:
 א. "...שם (בלוח א") כתב: לחליצת מנעלים לנשיאת כפים אחרי שהיא מצוה חולצין של
 ימין תחילה.

ובאגרת לרמ"מ אלטר זצ"ל מפאביניץ (נדפסה ב"מאבני המקום" י"ג, 65) שבסופה כתב הראי"ה -
 "בבקשה למסור ד"ש לכבוד קדושת אחיו הגה"ק האדמו"ר מגור שליט"א ולכבוד גיסו ידיד נפשי
 הגה"ח האב"ד בנד"ן שליט"א".

74. לגבי החלפת נעלים לשבת, ראה בשש"כ (מ"ב, הערה רו) וביחווה-דעת (ה, כג) מקורות בענין
 לעשות כך.

בסברא היה מקום לטעון, שבזה חליצת הנעלים היא הכשר מצוה רחוק יותר מאשר המקרים שהרב
 זצ"ל דן בהם, אבל בכ"ז אפשר לענות שיש בעיה בעצם לבישת נעלי ובגדי חול בשבת (זילותא
 דשבת) חוץ מהמעלה ללבוש בגדים יפים בשבת.

נעיר למקרה דומה, לפי המנהג לברך "קידוש-לבנה" במוצאי יוכ"פ ות"ב, ויש המקפידים להחליף
 לפני-כן מנעליהם המותרים בתענית לנעלי-עור (ראה בספר קידוש לבנה לר"י טננבוים עמ' קכז ו-
 קלה, ולעומתו יש שנקטו שהעיקר שלא יהיה יחף וסגי בנעלי בד מכובדות, וכך רבים נוהגים), א"כ לפי
 סברת הגרש"ז יחלצו תחילה נעל ימין לכא', וכע"ז הקם בבוקר ממיטתו ונעל תחילה נעלי בית וכיו"ב
 שאין ראוי להתפלה בהם, א"כ כשיבוא אח"כ להחליפם בנעלים מכובדות לתפילה ג"כ יחלוץ של ימין
 תחילה לכא'.

75. כמובא מאורח-משפט ואגרות-ראיה, הרי גם מרן הראי"ה מבחין בין סוגי מצוות, אלא שבדעתו
 חזין חידוש, לחלק בענייננו בין חליצה של עינוי וצער לבין חליצה של אבלות ועצבות. ויש לעיין
 בביאור הדברים, ואולי קשור להבנת עינוי יוכ"פ מצד "שביתת העשור" כלשון הרמב"ם, ואכמ"ל (וראה
 במועדים-זמנים ח"א סימן נג. וקשור גם לנידון של לקיחת גלולות מערב-יוכ"פ להקל על הצום, ראה
 בפסקי-תשובות ח"ו עמ' רסו), וראה מועדי-הראי"ה עמ' פ"ו, שכך נקט מרן הרב זצ"ל בהבנת מצות
 הצום ביום-כיפור, בדרשה ששמע ממנו הרמ"צ נריה זצ"ל בשנת תרצ"ד.

76 ולא ידענא מאי מצוה, אפי' הכשר מצוה אין כאן אלא תקנתא דכהנים, ויותר היה ניתן הדבר להאמר בחליצת הסנדל ביוהכ"פ אבל גם זה לא נהירא לענ"ד מאחר דאפסקא הלכתא בש"ס וש"ע שחולץ של שמאל תחילה ולא חילקו הפוסקים אין בידנו לנטות ימין ושמאל וזה קפידא יותר מלהקדים ימין במצוה שלא מצינו בגמ' אלא שיש לעשות מצוה בימין מחמת חשיבות המצוה אבל אי עושה מצוה בשניהם איזה שירצה יקדים רק בעלי הסוד כתבו לענין נט"י להגביר ימין על שמאל לכך נוטלין של ימין תחילה ואין לו ענין לנדונינו משא"כ חליצת מנעלים חיוב דרבנן היא לאחר את הימין ולא להקדים... ועל כן אין להחמיר במצוה מן המובחר במקום שמקיל בצד אחר שלדעת הש"ע אינו מצוה מן המובחר לבד אלא חיוב מדינא כמ"ש הטו"ז בסי' ב' ס"ק ג' עיי"ש⁷⁷. ואם אולי יש לו איזה מקור לדבריו ימחול נא להודיעני.

(דבר יהושע חלק ג' (יורה דעה סימן ע"ה) מכתב לגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל)

ב. "בחליצת הנעלים של הכהנים לנשיאת כפים מביא המחבר הערה בשם הגרא"י קוק ז"ל: "ואחרי שחליצת המנעלים מצוה, חולצים של ימין תחילה". הערה זו חזר והביאה גם בחליצת הנעלים של כל אדם ביום הכפורים. החידוש בדבר הוא, שהרי זה נגד המבואר בגמרא ובשולחן-ערוך שבחליצה שמאל קודמת. טעמו של הרב ז"ל, ודאי הוא ע"פ הגמרא בברכות ובסוכה שבמצוה יש חשיבות לימין. יש אמנם מקום לדון: הרי לא החליצה היא המצוה אלא אי-הנעילה, וזו, אי-הנעילה, מצותה דוקא בשעת נשיאת הכפים עצמה וביום הכפורים ותוספתו עצמם ולא קודם. אבל כנראה חשב הרב אף ההכנה וההתעסקות במצוה בכלל חשיבות הימין"⁷⁸.

("סופרים וספרים", מאמר-הערכה על לוח-א"י של הגרי"מ ט"ז צ"ל, עמ' 359)

79 והנה דברי הרב באורח-משפט ברור מללו, שאין הוא בא בדוקא מצד חליצת מצוה, אלא די בכך שיש בזה הכשר-מצוה או מעלה ויתרון כדי לומר שכבודה של ימין בכך.

76. גם ב"ברכות הורי" (שם) כתב כע"ז, וצ"ע בסברא לטעון שטעם התקנה (לטובת הכהנים שלא יחדום בפסול) משנה בהגדרתה.

77. לא מצאתי מקור זה.

78. בשני ספרים שראיתי הביאו בשם הרב זוין שחולק על חידוש הראי"ה, ואינו נכון כלל, שרק העיר ודן.

79. והרי אדרבה, בחליצה שהיא מצוה ממש - מ"ע דאורייתא לחלוץ לאשת אחיו שמת - ההלכה היא שחולצים ברגל ימין, שכך גזירת-הכתוב שם, ולא תלוי בשיקולים איזה צד יותר חשוב.

בספר "הליכות-שלמה", אחרי שהובא הדיון של הגרש"ז בחידוש הראי"ה, נכתב: **הערה זו היתה חביבה על רבנו, והיה מזכיר רבות הערה זו בפרט, ועיקר דין קדימת ימין ושמאל בנעילת וקשירת מנעלים בכלל, כדוגמא לליווי דיני ומצוות התורה את האדם על כל צעד ושעל בחייו, כקטן כגדול⁸⁰ . ואירע פעם שניגש אל רבנו אדם מפשוטי העם ושאל, מהו זה שאמרו (מכות כ"ג ע"ב) שרצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, הרי אדרבה הדבר מקשה ומכביד כשמוטלים עלינו הלכות כה רבות. והשיב לו רבנו במתק שיחו, התבונן נא, הרי חלק נכבד ממצוות ד' הם בפעולות שהאדם בלאו הכי עסוק בהם, וכגון נעילת מנעלים, שכל אדם נועלם בבוקר זו אחר זו, והקב"ה בחסדו זיכה את עמו שיקיימו בכך מצוה ע"י הקדמת הימין בנעילה והשמאל בקשירה, וכנהנה מעשים ופעולות רבות שאין לאדם כל טורח בהם אלא אדרבה עליו רק להוסיף כוונה לשם מצוה וכבר זוכה בהן בשכר לעוה"ב.**

80. רומז למדרש: מהו "כי לית חן הם לראשך" - אמר רבי פנחס בר חמא **לכל מקום שתלך המצוות מלוות אותך**, כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, אם עשית לך דלת המצוות מלוות אותך שנאמר (דברים ו) וכתבתם על מזוזות ביתך אם לבשת כלים חדשים המצוות מלוות אותך שנאמר לא תלבש שעטנז, אם הלכת לגלח המצוות מלוות אותך שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם, ואם היה לך שדה והלכת לחרוש בתוכה המצוות מלוות אותך שנאמר (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור יחדו, ואם זרעת אותה המצוות מלוות אותך שנא' לא תזרע כרמך כלאים, ואם קצרת אותה המצוות מלוות אותך שנא' כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה, אמר הקב"ה אפילו לא היית עוסק בדבר אלא מהלך בדרך המצוות מלוות אותך מנין שנא' כי יקרא קן צפור לפניך (דברים-רבה,ו). והיינו, שהמצוות הם ליווי ידידות לטובת האדם מהרבש"ע בכל אשר יפנה.

נגד תוכנית החלוקה – הגרסה "ל אויערבך זצ"ל:

מן התורה, מן הנביאים ומן השכל, אנו למדים כי הקשר הפנימי הנצחי שבין עם ישראל לארץ ישראל הנהו בחינת גוף ונפש, שרק במדתם השלמה הטבעית הם מהוים קומה שלמה, ואחדות האומה הישראלית גם היא נעוצה בארץ ישראל. "ישראל גוי אחד בארץ, בארץ אינון גוי אחד הא לאו בארץ לאו אינון גוי אחד" (זוהר).

תוכנית החלוקה הנה עוולה קורעת שמים. את כבשת הרש רוצים לחלק לאורחים בלתי קרואים שמשך כל זמן היותם בארץ הוסיפו להחריבה ותחת היותה לפנים בימי מלכות ישראל ארץ פורחת, נהפכה בידיהם לארץ שמה ושאייה. ארץ ישראל הנה גופו של העם העברי, והחלוקה המבותרת את ארץ ישראל לחלקים שונים מקבילה היא לגזירת הילד החי במשפט שלמה, וכשם שבמשפט זה רק זו שהסכימה לחלוקה, הפסידה, כי התברר אי קשרה האמיתי עם הנידון, כן מפסיד ח"ו עמנו בהסכמתו לאי שלמות שייכותו אל הנידון. בזה יוקבע שחסר לנו כל קשר נצחי עם ארצנו.

גזירת איברים מגוף חולה באה רק לאחרי התיאשות. עם ישראל לא התיאש ולא יתיאש חלילה מצפית ישועתו הנאדרה בקודש – לגאולה ותחיה שלמה בארץ ישראל שלמה, וכשם שבתקופת אנדרינוס שחיק טמיא, שבימיו הסב שם "ירושלים" ל"אליא קאפיטולוניה" לא נתקה כנסת ישראל את קשריה עם ארץ עברה ועתידה גם יחד, כן גם היום לא תותר האומה הישראלית אף על חלק מארץ יעודה המובטח לה מפי הגבורה "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, מן המדבר והלבנון, מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבולכם" (דברים יא, כד).

נגד אפשרות גזירת החלוקה שעם ישראל יותר על חלק מארץ ישראל – עלינו להפגין ולהצהיר ברורות כי תפילות האומה, כיסופיה הנוראים ומאוויה העמוקים והלוהטים זה כאלפים שנות גלותה – היו לארץ ישראל שלמה הנתונה לנו מידיו נותן התורה יוצר העולם ב"ה, ולא לרצועת קרקע צרה על חוף ים התיכון. אין ארץ ישראל נקנית אלא ביסורים, מוכנים אנו להתאזר בסבלנות, מלומד נסיון ומסירות נפש הוא העם הישראלי במדה שהחרידה אפילו את צורריו הכי אכזריים.

היכי דמי מתאה? אמרו חז"ל: פלניא גולנא הוא דאכיל לארעאי בגזלנותא ולמחר תבענא ליה (ב"ב). גם אנו מצהירים: גזלנים הם האוכלים בכל פה את ארצנו בגזל

מבלי שום זכות, הם ותומכיהם יקבלו עוד את פסק דינם החרוץ, בבית דינה של ההיסטוריה שאין לפניה משוא פנים לתקיפים ולכובשים.

נשבע הקב"ה שלא יכנוס בירושלים שלמעלה עד שלא יכנסו ישראל לישראל לירושלים שלמטה. "ירושלים" הוא שם כולל לא"י כולה (זוה"ק פ' וירא דף קי"ד, ע"א) ואנו אין בכוחנו וברשותנו לותר על חלק מנחלת ה'. לעולם לא נסכים לגזרת גזרו על בית חיינו.

אנו מצפים ובטוחים כי במהרה בימינו יאמן דבר ה' לנביאו "הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכונתיך יטו אל תחשכי, האריכי מיתריך ויתדותיך חזקי כי ימין ושמאל תפרוצי וזרעך גויים יירש וערים נשמות יושיבו, כי בעליך עשיך ה' צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלקי כל הארץ יקרא".

מתוך "היסוד", ג' סיון תרצ"ח

נדפס ב"תחומין" ט' עמ' 290-291

(תמונות 2,3,4 – בדיסק אחד)

עמ'	תמונה מס'	הכיתוב
46	4	מרן הראי"ה קוק זצ"ל
47	ללא-שם (בדיסק השני)	הגרש"ז אויערבך זצ"ל עם הרצי"ה קוק זצ"ל
48 (בגודל חצי)	3	עם הגר"ש ישראלי זצ"ל
48 (בגודל חצי)	2	עם הרב דרוקמן שליט"א

(תמונה מס' 1 בדיסק עם 4 תמונות – טעות)

אנו מבקשים שתשלחו לנו בפקס את העיצוב של התמונות והכתורות מתחתן, לפני ההדפסה (עדיף בצורה מוקטנת).

הפקס הוא עם הטלפון, וצריך להתקשר להודיע ששולחים פקס.
המס': 9709988